

Magdalena Lisińska

UTRACONE SIOSTRY NARODU

**Mit Malwinów
w argentyńskiej
polityce
okresu demokracji
[1983-2023]**

Magdalena Lisińska – politolożka i latynoamerykanistka, pracuje w Zakładzie Ameryki Łacińskiej Instytutu Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autorka monografii *Argentine Foreign Policy during the Military Dictatorship, 1976-1983. Between a Nationalist and Pragmatic Approach* (London – New York 2019) oraz *Kraj Srebrnej Rzeki. Argentyna od spotkania światów do czasów współczesnych* (Kraków 2022), a także szeregu artykułów naukowych poświęconych kwestiom politycznym, społecznym i dotyczącym bezpieczeństwa w Argentynie i Ameryce Łacińskiej. Zainteresowania naukowe koncentruje w pierwszej kolejności wokół problematyki Argentyny, zarówno w kontekście wewnętrznym, jak i polityki zagranicznej.

universitas

Kopia dla
Kopia dla

**UTRACONE
SIOSTRY
NARODU**

Magdalena Lisińska

**UTRACONE
SIOSTRY
NARODU**

**Mit Malwinów
w argentyńskiej
polityce
okresu demokracji
[1983-2023]**

universitas

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów
Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

© Copyright by Magdalena Lisińska and Towarzystwo Autorów
i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, Kraków 2026

ISBN 978-83-242-4280-1
e-ISBN 978-83-242-6961-7
TAiWPN UNIVERSITAS

Recenzje

dr hab. Katarzyna Krzywicka, prof. UMCS
dr hab. Anna Ratke-Majewska, prof. UZ

Opracowanie redakcyjne
Katarzyna Kościuszko-Dobosz

Redakcja mapy
Michał Kubicki

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Wykorzystano zdjęcie
Maggy López z platformy Pexels

Druk
Drukarnia Elpil
ul. Artyleryjska 11
08-110 Siedlce

www.universitas.com.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	9
ROZDZIAŁ 1. MIT POLITYCZNY – ROZWAŻANIA TEORETYCZNE	29
1.1. Mit jako fenomen nowoczesności	30
1.2. Mit jako zjawisko polityczne	46
1.2.1. Definiowanie mitu politycznego	46
1.2.2. Mit polityczny a prawda	48
1.2.3. Powstawanie mitów politycznych	50
1.2.4. Funkcje mitów politycznych	54
1.3. Mit polityczny a ideologia	57
1.3.1. Mit polityczny a nacjonalizm	61
1.4. Mit polityczny a historia	64
1.4.1. Mit polityczny a pamięć zbiorowa	65
1.4.2. Mit polityczny a polityka pamięci	68
1.5. Mit polityczny a polityka międzynarodowa	71
1.6. Podsumowanie	76
ROZDZIAŁ 2. MALWINY JAKO MIT POLITYCZNY	79
2.1. Malwiny przed 1833 rokiem i pierwsza utrata	80
2.2. Powstanie i rozwój mitu Malwinów	93
2.3. Rok 1982 i druga utrata wysp	119
2.4. Podsumowanie	128
ROZDZIAŁ 3. ARGENTYŃSKA DEMOKRACJA PO 1983 ROKU	131
3.1. Transformacja ustrojowa w Argentynie – liberalizacja, tranzycja i konsolidacja	132
3.2. Główni aktorzy w systemie politycznym demokratycznej Argentyny	144
3.2.1. Kongres	147
3.2.2. Prezydent	149
3.2.2.1. Administracja federalna	153
3.2.3. Władza sądownicza	155

3.2.4. Partie polityczne	157
3.2.5. Siły zbrojne	161
3.2.6. Związki zawodowe	163
3.2.7. Organizacje społeczeństwa obywatelskiego	164
3.2.8. Media	167
3.3. Podsumowanie	169
ROZDZIAŁ 4. OD DEMALWINIZACJI DO REMALWINIZACJI.	
MIT MALWINÓW A SPUŚCIZNA WOJNY NA POŁUDNIOWYM ATLANTYKU	171
4.1. Demalwinizacja, czyli jak (nie) mówić o wojnie	172
4.2. Weterani – ofiary czy bohaterowie?	181
4.3. Malwiny a siły zbrojne – powstania <i>carapintadas</i>	193
4.4. Remalwinizacja w czasach Kirchnerów	205
4.5. Podsumowanie	212
ROZDZIAŁ 5. KU NARODOWEJ JEDNOŚCI. MIT MALWINÓW A SPOŁECZNA ODBUDOWA PO KRYZYSACH	
5.1. Malwiny a „Nowa Argentyna” Néstora Kirchnera	216
5.2. „Malwinizacja historii” w czasach Cristiny Fernández de Kirchner	227
5.3. Alberto Fernández i „Malwiny nas jednoczą”	245
5.4. Podsumowanie	254
ROZDZIAŁ 6. TRUDNE DZIEDZICTWO. MIT MALWINÓW A MIEJSCE ARGENTYNY W ŚWIECIE ZACHODNIM	
6.1. Alfonsín i fiasko rozmów w Bernie	258
6.2. Menem i Zachód jako synonim postępu	266
6.3. Macri i Zachód jako kluczowy partner gospodarczy	286
6.4. Podsumowanie	299
ROZDZIAŁ 7. SPRAWA NASZA I WASZA. MIT MALWINÓW A MIEJSCE ARGENTYNY W GLOBALNYM UKŁADZIE SIŁ	
7.1. Kirchneryzm i nowy paradygmat polityki zagranicznej	302
7.2. Malwiny jako relikł kolonializmu	307
7.3. My kontra oni: Malwiny jako problem regionalny i globalny ...	327
7.4. Podsumowanie	340
WNIOSKI KOŃCOWE	343
BIBLIOGRAFIA	359
WYKAZY TABEL, WYKRESÓW I RYSUNKÓW	403
INDEKS NAZWISK	405

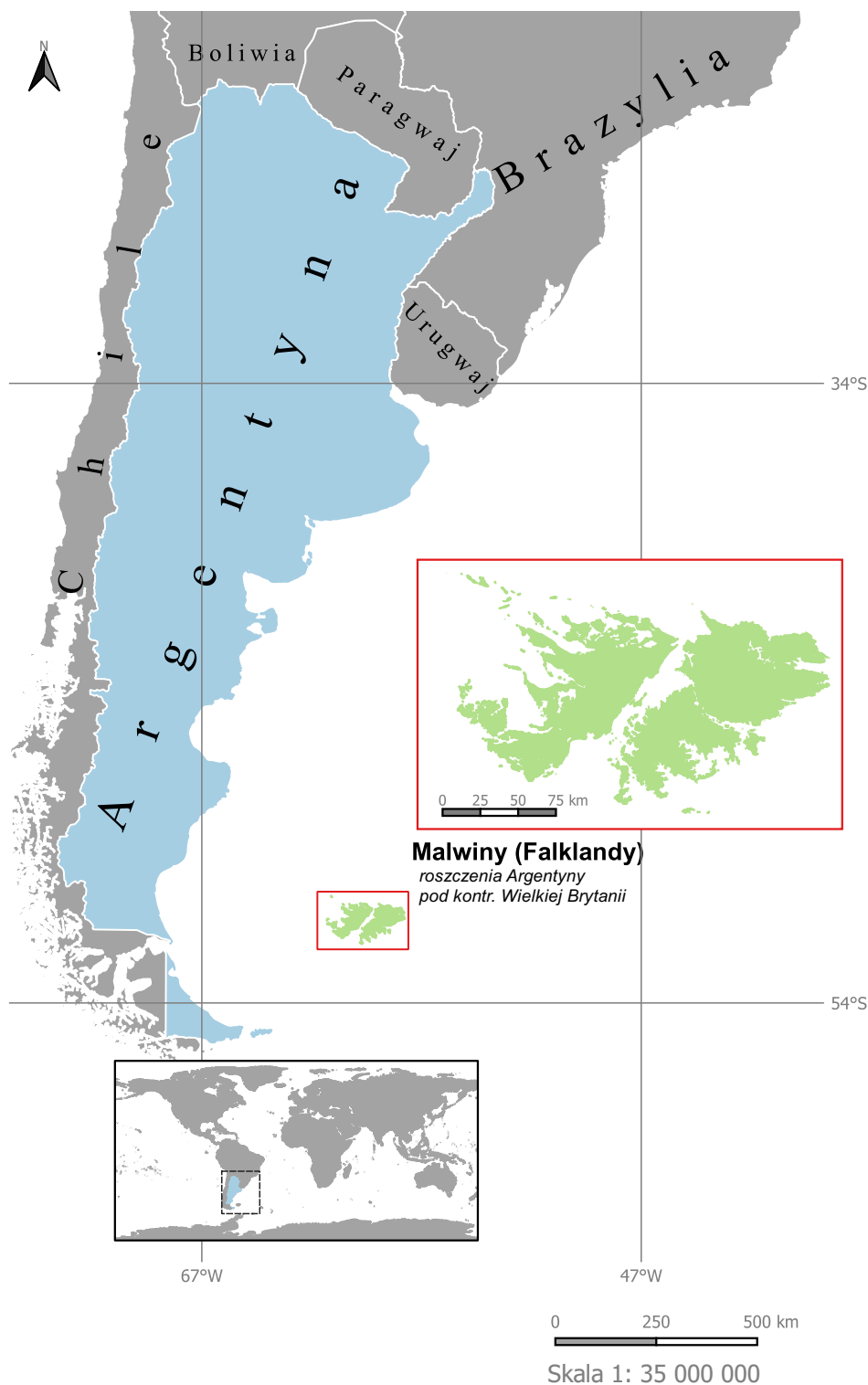
WYKAZ SKRÓTÓW

AFA	– <i>Asociación del Fútbol Argentino</i> – Argentyński Związek Piłki Nożnej
ALADI	– <i>Asociación Latinoamericana de Integración</i> – Stowarzyszenie Integracji Latynoamerykańskiej
ALBA	– <i>Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América</i> – Boliwariańska Alternatywa dla Ludów Naszej Ameryki
ASA	– <i>Cumbre América del Sur – África</i> – Szczyt Państw Ameryki Południowej i Afryki
ASPA	– <i>Cumbre América del Sur – Países Árabes</i> – Szczyt Państw Ameryki Południowej i Krajów Arabskich
ASPO	– <i>Aislamiento Social Preventivo y Obligatorio</i> – prewencyjna i obowiązkowa izolacja społeczna
BRICS	– <i>Brazil, Russia, India, China, South Africa</i> – Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, RPA
CAERCAS	– <i>Comisión de Análisis y Evaluación de las Responsabilidades Políticas y Estratégicas en el Conflicto del Atlántico Sur</i> – Komisja ds. Oceny Odpowiedzialności Politycznej i Strategicznej w Wojnie na Południowym Atlantyku
CATT	– <i>Confederación Argentina de Trabajadores del Transporte</i> – Argentyńska Konfederacja Pracowników Transportu
CELAC	– <i>Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños</i> – Wspólnota Państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów
CESCEM	– <i>Centro de Ex Soldados Combatientes en Malvinas</i> – Centrum Byłych Żołnierzy Walczących na Malwinach
CGT	– <i>Confederación General del Trabajo</i> – Generalna Konfederacja Pracy
CONADEP	– <i>Comisión Nacional sobre la Desaparición de Personas</i> – Narodowa Komisja ds. Osób Zaginionych
CR	– <i>Coalición Cívica</i> – Koalicja Obywatelska

CTA	– <i>Central de Trabajadores Argentinos</i> – Centrala Pracowników Argentyny
DNU	– <i>decreto de necesidad y urgencia</i> – dekret z mocą ustawy
ESMA	– <i>Escuela Superior de Mecánica de la Armada</i> – Szkoła Mechaników Marynarki Wojennej
FICZ	– <i>Falklands Interim Conservation and Management Zone</i> – tymczasowa strefa ochrony i zarządzania wokół Falklandów
FORJA	– <i>Fuerza de Orientación Radical de la Joven Argentina</i> – Ruch Radykalnego Nurtu Młodej Argentyny
FVGM	– <i>Federación de Veteranos de la Guerra de Malvinas</i> – Federacja Weteranów Wojny o Malwiny
IBAPE	– <i>Instituto Buenos Aires de Planeamiento Estratégico</i> – Instytut Planowania Strategicznego Buenos Aires
IMF	– <i>International Monetary Fund</i> – Międzynarodowy Fundusz Walutowy
MTA	– <i>Movimiento de Trabajadores Argentinos</i> – Argentyński Ruch Robotniczy
NATO	– <i>North Atlantic Treaty Organization</i> – Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (Sojusz Północnoatlantycki)
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPA	– Organizacja Państw Amerykańskich
PASO	– <i>Primarias, Abiertas, Simultáneas y Obligatorias</i> – wybory powszechne, otwarte, jednoczesne i obowiązkowe
PJ	– <i>Partido Justicialista</i> – Partia Justycjalistyczna (partia peronistowska)
PLN	– wyspy Picton, Lennox i Nueva
PRO	– <i>Propuesta Republicana</i> – Propozycja Republikańska (partia republikańska)
TN	– <i>Todo Noticias</i> (kanał informacyjny Todo Noticias)
UCR	– <i>Unión Cívica Radical</i> – Radykalna Unia Obywatelska (partia radykalna)
UNASUR	– <i>Unión de Naciones Suramericanas</i> – Unia Narodów Południowoamerykańskich
WTO	– <i>World Trade Organization</i> – Światowa Organizacja Handlu

Malwiny (Falklandy)

Roszczenia terytorialne na tle granic w regionie

WSTĘP

„Nie będzie pełnej niepodległości, dopóki nie odzyskamy naszych Malwinów” – mówiła w 2015 roku ówczesna prezydent Argentyny, peronistka Cristina Fernández de Kirchner¹. Cztery lata później, jej następca i największy przeciwnik polityczny, Mauricio Macri stwierdził, że suwerenność nad Malwinami jest uzasadnionym i niezbywalnym roszczeniem, które łączy wszystkich Argentyńczyków ponad podziałami². Na temat konieczności włączenia do Argentyny tego południowoatlantyckiego archipelagu, od 1833 roku znajdującego się pod brytyjskim panowaniem, pisał już w latach 60. XIX wieku José Hernández, autor argentyńskiego eposu narodowego „Martín Fierro”³. Do walki o argentyńskie prawa do wysp i rozpowszechniania informacji na ich temat nawoływał w latach 30. XX wieku Alfredo Palacios, pierwszy socjalista zasiadający w latynoamerykańskim parlamencie⁴. W 1946 roku, w trakcie pierwszego posiedzenia Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, argentyńskie pretensje do Malwinów zaprezentował ambasador Lucio Moreno Quintana działający z polecenia prezydenta Juana Domingo Peróna (1946-1955, 1973-1974)⁵. Gdy w 1982 roku wojskowi dyktatorzy ogłosili operację zbrojną mającą na celu odbicie Malwinów z rąk Wielkiej

¹ CFK Argentina, *No habrá independencia definitiva hasta que no podamos recuperar nuestras islas Malvinas*, 2.04.2015, <https://www.cfkargentina.com/actos-ushuaia-33aniversario-guerra-malvinas/> (data dostępu: 16.09.2024).

² *El presidente Mauricio Macri encabezó el acto por el Día del Veterano y de los Caídos en la Guerra de Malvinas*, Casa Rosada, 2.04.2019, <https://www.casarosada.gob.ar/informacion/discursos/45126-el-presidente-mauricio-macri-encabezó-el-acto-por-el-día-del-veterano-y-de-los-caídos-en-la-guerra-de-malvinas> (data dostępu: 16.09.2024).

³ J. Hernández, *Las Islas Malvinas*, Joaquín Gil Editor, Buenos Aires 1952.

⁴ A. Palacios, *Las Islas Malvinas. Archipiélago Argentino*, Editorial Claridad, Buenos Aires 1934.

⁵ *Soberanía Argentina En Malvinas: A 40 Años De La Resolución 37/9 De Las Naciones Unidas*, Ministerio de Relaciones Exteriores, Comercio Internacional

Brytanii, spotkali się z euforycznym poparciem tysięcy ludzi, którzy zaledwie kilka dni wcześniej protestowali przeciwko łamaniu praw człowieka przez reżim⁶. Generałowie zdołali odzyskać wyspy dla Argentyny jedynie na 74 dni, płacąc za swoją decyzję przegraną wojną, która ostatecznie doprowadziła do upadku ich rządów. Choć porażka ta odcisnęła głębokie piętno na społeczeństwie, nie zdołała zniszczyć powszechnego wśród Argentyńczyków przekonania o doznanej dziejowej niesprawiedliwości⁷. Wiara, że pewnego dnia „utracione siostry” – określenie spopularyzowane dzięki utworowi wybitnego argentyńskiego pieśniarza Atahualpy Yupanqui – powrócą do terytorium narodowego, jest dla Argentyńczyków uniwersalnym doświadczeniem patriotycznym⁸. Nie do pomyślenia w Argentynie jest określanie wysp spopularyzowaną poza hiszpańskojęzycznym światem nazwą Falklandy, a informacje o „argentyńskich Malwinach” bez większego problemu znaleźć można na ulicach, w instytucjach publicznych, na mapach, w podręcznikach szkolnych, w literaturze i sztuce.

Zadając sobie pytanie o przyczyny absolutnej wszechobecności tematu Malwinów w argentyńskiej przestrzeni publicznej, najbardziej intuicyjną, choć zarazem skomplikowaną politologicznie odpowiedzią jest stwierdzenie, że Malwiny to dla Argentyńczyków nie tylko przedmiot sporu terytorialnego z Wielką Brytanią, lecz przede wszystkim mit polityczny. Pojęcie to, niezwykle złożone w swojej naturze, roboczo definiuję jako formę zbiorowej świadomości dotyczącą polityki, odwołującą się do emocji i oferującą konkretną interpretację przeszłości oraz projekcję przyszłości. Jak podkreśla Chiara Bottici, aby mit mógł być polityczny, musi wpływać na konkretne warunki polityczne, w których operuje grupa nadająca znaczenie treści mitu⁹. Postrzeganie Malwinów wyłącznie z perspektywy geopolitycznej, jako niewielkiego archipelagu na Południowym Atlantyku znajdującego się pod brytyjskim zwierzchnictwem, nie pozwala w pełni zrozumieć znaczenia, jakie wyspy te odgrywają w argentyńskiej polityce,

y Culto, Buenos Aires 2022, https://www.argentina.gob.ar/sites/default/files/proyeccion_folleto_4_nov_malvinas.pdf (data dostępu: 16.09.2024).

⁶ AV-5348 [*Cadena nacional: discurso de Galtieri en Plaza de Mayo*], YouTube, Archivo Prisma, 28.10.2015, <https://www.youtube.com/watch?v=-yoWYqM2lxw> (data dostępu: 16.12.2025).

⁷ P. Pineau, A. Birgin, *The Malvinas War: Experiencing and remembering the conflict in Argentine schools*, „Paedagogica Historica” 2018, nr 55(2), s. 314-333.

⁸ A. Yupanqui, L. Torres, A. Ramírez, *La hermanita perdida*, Microfón 1982. Warto pamiętać, że choć utwór został wydany w 1982 roku, Atahualpa Yupanqui napisał ten tekst w 1971 roku.

⁹ C. Bottici, *A Philosophy of Political Myth*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 179.

a także szerzej, w społeczeństwie i narodzie. Ograniczenia podejścia opartego wyłącznie na kategoriach materialnych stają się szczególnie widoczne, gdy porówna się argentyńskie stanowisko w sprawie wysp z brakiem szerszego zainteresowania tematem ze strony zdecydowanej większości państw świata, na czele z Wielką Brytanią. Bez odwołania do emocji, symboli i ukrytych znaczeń – a więc płaszczyzn, na których operuje mit polityczny, bezkompromisowa postawa Argentyńczyków w temacie Malwinów wydaje się bardzo trudna do pojęcia, a w skrajnym przypadku wręcz irracjonalna. W odpowiedzi na brak szerszego zrozumienia argentyńskiego stosunku do wysp, politolog Vicente Palermo zaproponował rozróżnienie między „kwestią” (*cuestión*) i „sprawą” (*causa*) Malwinów, definiując tę pierwszą jako prawnomiędzynarodowy spór terytorialny między dwoma państwami, tę drugą natomiast jako element argentyńskiej tożsamości narodowej, swego rodzaju dziejowe żądanie sprawiedliwości, które odcisnęło piętno na całości narodu¹⁰. Choć pisząc o „sprawie Malwinów”, Palermo nie odwoływał się wprost do narodowej mitologii, trudno nie zauważyć, że to właśnie elementy mityczne doprowadziły do postrzegania wysp jako czegoś więcej niż jedynie sporu o terytorium. Sprawa Malwinów znajduje swoje odbicie w dyskusjach politycznych, uchwalanych aktach legislacyjnych (w tym w konstytucji), wpływa na kształt decyzji podejmowanych w polityce wewnętrznej i zagranicznej. Odbywa się to niezależnie od faktu, że Argentyna nie sprawuje efektywnej kontroli nad archipelagiem od niemal 200 lat, a wobec braku zainteresowania Brytyjczyków negocjacjami, szanse na zmianę tej sytuacji są niewielkie.

Przedmiotem badania w niniejszej monografii jest mit Malwinów i jego oddziaływanie na argentyńską politykę okresu demokracji. Mit ten jest nieodzownym elementem tożsamości narodowej Argentyńczyków, od wielu dekad widocznym w życiu politycznym państwa. Esencja owego mitu sprowadza się do stwierdzenia, że Malwiny – „utracone siostry”, stanowią integralną część terytorium narodowego bezprawnie odebraną Argentynie i okupowaną przez Wielką Brytanię, a w przyszłości powrócą one do Argentyny. Mit Malwinów oferuje więc konkretną interpretację przeszłości (wyspy zostały odebrane), jak również dostarcza pewnej projekcji na przyszłość (wyspy będą odzyskane). Tematyka ta wpisuje się w szersze zagadnienie, jakim jest znaczenie czynników niematerialnych – psychologicznych, ideologicznych, światopoglądowych czy tożsamościowych, w proce-

¹⁰ V. Palermo, *Sal en las heridas: Las Malvinas en la cultura argentina contemporánea*, Sudamericana, Buenos Aires 2007.

sach politycznych, mieszcząc się jednocześnie w obszarze badań politologicznych.

Książka dotyczy okresu między rokiem 1983 a 2023, gdzie datę początkową wyznacza zakończenie dyktatury wojskowej 1976-1983, a datę końcową hucznie obchodzone 40-lecie argentyńskiej demokracji¹¹. Nie ulega wątpliwości, że transformacja demokratyczna, do której doszło w wyniku upadku rządów wojskowych, zmieniła społeczno-polityczny kontekst mitu Malwinów. Z jednej strony zaczął on funkcjonować w ramach konsolidującego się systemu demokracji przedstawicielskiej, w nowym ustroju i zmienionych warunkach politycznych. Z drugiej strony, ponowna utrata wysp wskutek przegranej wojny z Wielką Brytanią w 1982 roku wywołała społeczną traumę, co doprowadziło do pojawienia się pytań o sposób, w jaki Argentynczycy powinni dążyć do ponownego przyłączenia wysp do swojego terytorium. W tym kontekście cztery dekady nieprzerwanych rządów cywilnych, w trakcie których władzę sprawowały różnorodne siły polityczne, zachęcają do podsumowań, pozwalając jednocześnie na analizę o charakterze porównawczym.

Niniejsza monografia nie abstrahuje od zagadnień takich jak historyczne uwarunkowania argentyńskich roszczeń do wysp, okoliczności brytyjskiego przejścia Malwinów w 1833 roku, sukcesywne protesty władz Argentyny przeciwko obcej obecności na archipelagu czy wojna argentyńsko-brytyjska z 1982 roku. Wszystkie te elementy pozwalają zrozumieć, czym jest mit Malwinów i w jakim kontekście funkcjonuje on obecnie. Książka ta nie jest jednak opracowaniem na temat argentyńsko-brytyjskiego sporu o położone na Południowym Atlantyku wyspy. Choć pojawiają się w niej treści związane z polityką zagraniczną, monografia dotyczy Argentyny i argentyńskiej polityki, a więc nie dostarcza analizy *stricto* z poziomu stosunków międzynarodowych. Nie przywołuje ona argumentów dwóch stron sporu ani nie ukazuje perspektyw obu państw w sposób równorzędny. Opracowanie to nie służy też udowodnieniu argentyńskich racji ani przekonaniu czytelników, że Wielka Brytania powinna natychmiast zwrócić wyspy Argentynczykom. Będąc efektem naukowej refleksji nad argentyńską polityką, książka ta umożliwia natomiast głębsze zrozumienie zachodzących w niej procesów.

Przeprowadzony krytyczny przegląd dostępnej literatury przedmiotu wskazał na istnienie luki naukowej w zakresie badań mitu

¹¹ Z analizy zasadniczo wyłączony został okres wielkiego kryzysu lat 1998-2002 oraz trwającej do maja 2003 roku prezydentury przejściowej Eduarda Duhalde. W tym czasie wszystkie wysiłki władz skupiały się bowiem na ratowaniu gospodarki, a inne obszary działalności państwa, w tym polityka symboliczna i działania tożsamościowe, zeszyły na dalszy plan.

argentyńskich Malwinów¹². Mimo licznych opracowań dotyczących zarówno mitów politycznych¹³, jak i tematyki wysp¹⁴, brakuje pozycji

¹² Krytyczny przegląd literatury przeprowadzony został w oparciu o źródła dostępne w czołowych bazach danych – JSTOR, EBSCO, Google Scholar, Scopus, Springer, Taylor & Francis, Polska Bibliografia Naukowa, jak również katalogach bibliotek posiadających liczne kolekcje zbiorów o tematyce latynoamerykańskiej. Były to: Biblioteka Narodowa Republiki Argentyńskiej w Buenos Aires, biblioteka Uniwersytetu Buenos Aires, biblioteka Uniwersytetu Narodowego Quilmes w Bernal, biblioteka Uniwersytetu Comahue w Viedmie, biblioteka Instytutu Iberoamerykańskiego w Berlinie, biblioteka hispanistyczna Hiszpańskiej Agencji Współpracy Międzynarodowej na rzecz Rozwoju w Madrycie. Przeglądu dokonałam, wpisując do katalogów słowa kluczowe: „Malwiny”, „Falklandy”, „mit”, „mit polityczny” – odpowiednio w językach angielskim, hiszpańskim i polskim.

¹³ Wśród czołowych opracowań naukowych na temat mitu politycznego wymienić należy prace Chiary Bottici, Christophera G. Flooda i Henry’ego Tudora. Obok tego trzeba wspomnieć o szerokim dorobku teoretycznym na temat mitów klasycznych, nad którymi naukowa refleksja rozpoczęła się już w XIX wieku. Szeroki przegląd najważniejszych klasycznych podejść teoretycznych do mitu znajduje się w pierwszym rozdziale tej książki.

¹⁴ Nie sposób wymienić wszystkich prac dotyczących Malwinów. Przekrojowe opracowania w języku hiszpańskim najczęściej przedstawiają genezę argentyńskich pretensji do wysp. Por. J. L. Muñoz Azpiri (1966), *Historia Completa de las Malvinas*; R. Caillet-Bois (1948), *Las Islas Malvinas, una tierra argentina*; J. J. Cresto (2011), *Historia de las Islas Malvinas*; H. Gambini (1982), *Crónica Documental de las Malvinas, tomo 1: La Historia*. Istnieją także opracowania w języku angielskim, zarówno te dotyczące samej historii wysp, jak argentyńsko-brytyjskiego sporu terytorialnego. Por. M. Cawkell (2001), *The History of the Falkland Islands*; L. S. Gustafson (1988), *The Sovereignty Dispute Over the Falkland (Malvinas) Islands*; P. J. Beck (1988), *The Falkland Islands as an International Problem*; L. Freedman (2005), *The Official History of the Falklands Campaign*, t. 1: *The Origins of the Falklands War*. Osobną kategorię stanowią liczne prace dotyczące wojny argentyńsko-brytyjskiej z 1982 roku, gdzie obok publikacji analizujących konflikt z poziomu stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa czy polityki zagranicznej, pojawiają się też opracowania dotyczące sytuacji weteranów tej wojny. Por. L. Freedman (2005), *The Official History of the Falklands Campaign*, t. 2: *War and Diplomacy*; É. Esteves Duarte (red.) (2021), *The Falklands/Malvinas War in the South Atlantic*; M. I. Tato, P. Stanley, L. E. Dalla Fontana, R. McLaughlin (2023), *Falklands/Malvinas 1982: A War of Two Sides*; D. Anderson (2002), *The Falklands War 1982*. Prac na temat weteranów wojny więcej jest w języku hiszpańskim, co po raz kolejny wskazuje na duże oddziaływanie społeczne Malwinów w Argentynie. Por. D. Chao (2021), *¿Qué hacer con los héroes? Los veteranos de Malvinas como problema de Estado*; R. Guber (2009), *De chicos a veteranos. Nación y memorias de la guerra de Malvinas*. Na gruncie polskiej nauki należy wspomnieć prace dotyczące wojny na Południowym Atlantyku: M. Zalewski (1982), *Falklandzka pułapka*; R. Badowski (1983), *Wojna u progu Antarktydy*; K. Kubiak (2002), *Wojna Falklandzka 1982*, jedyną w języku polskim książkę dotyczącą dziejów Malwinów: M. Gawrycki (2018), *Historia Malwinów (Falklandów)*, a także klasyczną, trzytomową pracę pt. *Dzieje Ameryki Łacińskiej: od schyłku epoki kolonialnej do czasów współczesnych* pod redakcją: Tadeusza Łepkowskiego (tom I, 1977), Roberta Mroziowicza i Ryszarda Stemplowskiego (tom II, 1979) oraz samego Ryszarda Stemplowskiego (tom III,

łączącej te dwa obszary oraz analizującej argentyński stosunek do archipelagu z perspektywy badań politologiczno-mitoznawczych. Nie wiele jest też opracowań, które w sposób całościowy ukazują politykę poszczególnych argentyńskich rządów wobec Malwinów, włączając w to trwający nieprzerwanie od 1983 roku okres demokratyczny¹⁵. Najbliższe realizacji tego zamierzenia są publikacje argentyńskich badaczy ukazujące sprawę Malwinów z punktu widzenia jej społeczno-politycznego znaczenia, jako element tożsamościowy bądź kulturowy. Wyróżnić tu należy szczególnie dorobek Vicente Palermo¹⁶ i Rosany Guber¹⁷, ale także Federico Lorenza¹⁸ i Marii Lary Segade¹⁹. Na gruncie anglosaskiej nauki nad tematem znaczenia Malwinów dla Argentyńczyków pochyłali się Matthew Benwell i Klaus Dodds²⁰, James J. A. Blair²¹ czy Bernard McGuirk²². Stosunkowo niewielka liczba prac wykraczających poza orbitę argentyńskiej akademii pośrednio dowodzi wspomnianego wcześniej niewielkiego zainteresowania sprawą Malwinów poza Argentyną. Obrazuje ona również skalę trudności w zakresie ustalenia, czym są dla Argentyńczyków Malwiny i jaka konkretnie jest ich rola w życiu społecznym i politycznym.

1983). Warto zwrócić uwagę, że w 2018 roku na Uniwersytecie Łódzkim powstała również praca doktorska autorstwa Agnieszki Kity pt. *Malwiny/Falklandy w polityce Néstora Kirchnera i Cristiny Fernández de Kirchner w latach 2003-2015*.

¹⁵ Wśród argentyńskich prac dotyczących funkcjonowania tematu Malwinów w warunkach argentyńskiej demokracji warto wymienić książkę autorstwa Emiliany Cagnacciego, Noellii Cardoso i Lautara Lazarte (2023) pt. *La Causa Malvinas en la memoria oficial: La construcción de memoria a través de las gestiones políticas democráticas* (1983-2019). Praca ta jest analizą przemówień wygłoszonych przez poszczególnych argentyńskich prezydentów, w których pojawiał się temat Malwinów. Nie oferuje ona więc całościowego obrazu działań podejmowanych przez aktorów politycznych.

¹⁶ V. Palermo, op. cit.

¹⁷ R. Guber, *¿Por qué Malvinas? De la causa nacional a la guerra absurda*, Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires 2012.

¹⁸ F. Lorenz, *Guerras por las Malvinas*, Editorial Edhasa, Buenos Aires 2006; idem, *Malvinas: historia, conflictos, perspectivas*, Sb Editorial, Buenos Aires 2022; idem, *Malvinas. Una guerra argentina*, Sudamericana, Buenos Aires 2009; idem, *Todo lo que necesitás saber sobre Malvinas*, Ediciones Paidós, Buenos Aires 2014; idem, *La llamada. Historia de un rumor de la posguerra de Malvinas*, EDUNT, San Miguel de Tucumán 2017.

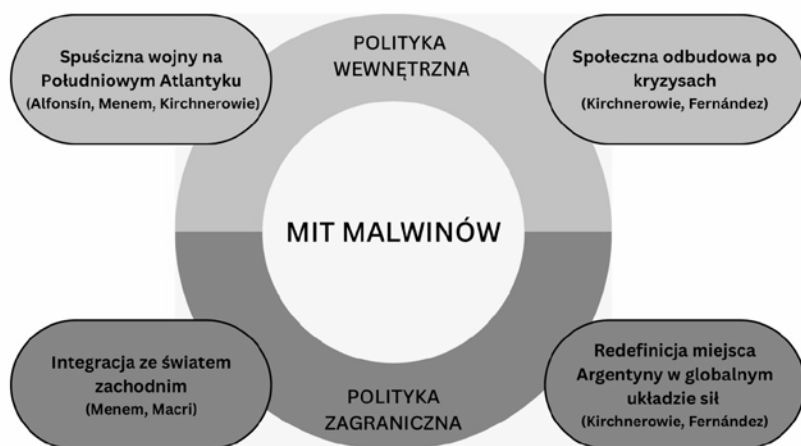
¹⁹ M. L. Segade, *El lugar de la guerra. Relatos de Malvinas en la cultura argentina* (1982-2012), CLACSO, Buenos Aires 2016.

²⁰ M. C. Benwell, K. Dodds, *Argentine territorial nationalism revisited: The Malvinas/Falklands dispute and geographies of everyday nationalism*, „Political Geography” 2011, nr 30, s. 441-449.

²¹ J. J. A. Blair, *Salvaging Empire: Sovereignty, Natural Resources, and Environmental Science in the South Atlantic*, Cornell University Press, Ithaca 2023.

²² B. McGuirk, *Falklands-Malvinas: An Unfinished Business*, New Ventures, Seattle 2007.

W ramach operacjonalizacji procesu badawczego wyodrębniłam cztery wyzwania argentyńskiej polityki okresu 1983-2023, w których temat Malwinów stanowił istotny punkt odniesienia dla głównych aktorów politycznych. Mają one charakter przekrojowy i odnoszą się do okresów wykraczających poza ramy jednej administracji prezydenckiej, przy jednoczesnym zachowaniu określonego stopnia szczególności, gdyż żadne z nich nie obejmuje całego czterdziestoletniego okresu funkcjonowania demokracji. W polityce wewnętrznej dotyczą one spuścizny wojny na Południowym Atlantyku w warunkach państwa demokratycznego oraz procesów społecznej odbudowy po kolejnych kryzysach, począwszy od tzw. wielkiego kryzysu lat 1998-2002. W polityce zagranicznej obejmują one natomiast integrację Argentyny ze światem zachodnim w okresie rządów Carlosa Menema i Mauricio Macriego, oraz redefinicję miejsca Argentyny w globalnym układzie sił podczas rządów Néstora Kirchnera, Cristiny Fernández de Kirchner i Alberto Fernández (por. Rysunek 1).

Rysunek 1. Mit Malwinów a kluczowe wyzwania argentyńskiej polityki lat 1983-2023. Opracowanie własne.

Wymienione powyżej wyzwania traktuję jako analityczne pola problemowe, nie zaś jako zestaw ściśle porównywalnych studiów przypadku. Ich celem jest uchwycenie zróżnicowanych, choć wzajemnie powiązanych wymiarów funkcjonowania sprawy Malwinów w dyskursie i praktyce politycznej. Stanowią one podstawę do dalszej analizy oddziaływania mitu Malwinów w argentyńskiej polityce, nadając ton strukturze książki. Nie wyczerpują one rzecz jasna szerokiego katalogu problemów, z którymi Argentyna mierzyła się

w ciągu 40 lat demokracji. Praca ta nie aspiruje jednak do miana kompleksowego opracowania tego okresu – wymienione wyzwania należy w tym kontekście postrzegać jako ramy porządkujące materiał badawczy z perspektywy celów monografii.

Ustalenie luki naukowej umożliwiło mi sformułowanie problemu naukowego²³, którym jest sposób oddziaływania mitu Malwinów na działania i narracje głównych aktorów argentyńskiego systemu politycznego w okresie demokracji (1983-2023). Wstępna analiza sposobu funkcjonowania mitu Malwinów w demokratycznej Argentynie pozwoliła mi postawić hipotezę główną głoszącą, że choć mit ten posiada uniwersalnie przyjętą treść (*Las Malvinas son argentinas*), nie wytworzył uniwersalnych wzorców działań politycznych ani jednolitych narracji.

W celu wsparcia hipotezy głównej sformułowałam również hipotezy pomocnicze, odnoszące się do warstwy teoretycznej badania, genezy mitu Malwinów, uwarunkowań ustrojowych jego funkcjonowania, a także obecności mitu w czterech wyodrębnionych powyżej wyzwaniach argentyńskiej polityki. Brzmiały one następująco:

- Mit polityczny stanowi fenomen charakterystyczny dla nowoczesności, ale jego żywotność utrzymuje się mimo przemian prowadzących w kierunku ponowoczesności.
- Mit Malwinów ukształtował się na fundamencie kluczowego wydarzenia historycznego, jakim była utrata wysp przez Argentynę w 1833 roku, a jego powstawanie miało charakter stopniowego procesu opartego na dyfuzji, instytucjonalizacji i sakralizacji treści mitycznych w dyskursie politycznym oraz pamięci zbiorowej.
- Zakres i intensywność oddziaływania mitu Malwinów w latach 1983-2023 kształtowały zmieniające się warunki polityczne i ustrojowe, w szczególności charakter systemu demokratycznego oraz dynamika rywalizacji politycznej.
- Mit Malwinów stanowił istotny punkt odniesienia dla działań i narracji głównych aktorów argentyńskiego systemu politycznego w latach 1983-2023, przy czym jego oddziaływanie było zróżnicowane w zależności od kontekstu i wyzwań politycznych – w szczególności w debacie nad spuścizną wojny na Południowym Atlantyku w warunkach demokracji, w procesach społecznej odbudowy po kryzysach, a także w działaniach polityczno-dyplomatycznych związanych zarówno z integracją Argentyny ze światem zachodnim, jak i redefinicją jej miejsca w globalnym układzie sił.

²³ Problem naukowy zdefiniować można jako obiektywny stan niewiedzy ustalany na gruncie dotychczasowej wiedzy, który należy usunąć za pomocą badań naukowych. Por. J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Wydawnictwo Bernardinum, Gdynia 2002, s. 43.

W celu ukierunkowania postępowania badawczego postawiłam szereg pytań badawczych. Przedstawiają się one następująco:

- Czym charakteryzuje się mit polityczny i w jaki sposób wiąże się z nowoczesnością?
- Jakie wydarzenia stanowiły podstawę ukształtowania się mitu Malwinów i w jaki sposób przebiegał proces jego powstawania?
- Jakie warunki polityczne i ustrojowe determinowały możliwości oddziaływania mitu Malwinów w latach 1983-2023?
- W jaki sposób mit Malwinów oddziałował na działania i narracje głównych aktorów argentyńskiego systemu politycznego:
 - w debacie nad spuścizną wojny na Południowym Atlantyku w warunkach demokracji?
 - w procesach społecznej odbudowy po kryzysach?
 - w zakresie aktywności polityczno-dyplomatycznej zmierzającej ku integracji Argentyny ze światem zachodnim?
 - w zakresie aktywności polityczno-dyplomatycznej nastawionej na redefinicję miejsca Argentyny w globalnym układzie sił?

Biorąc pod uwagę powyższe, głównym celem książki jest zrekonstruowanie i analiza sposobów, w jakie mit Malwinów oddziałował na działania oraz narracje głównych aktorów argentyńskiego systemu politycznego w okresie demokracji (1983-2023).

Cel główny podzieliłam na cele szczegółowe, odpowiadające pytaniom badawczym oraz treściom znajdującym się w poszczególnych rozdziałach książki:

- Przedstawienie charakterystyki mitu politycznego oraz jego związków z nowoczesnością.
- Rekonstrukcja mitu Malwinów poprzez omówienie wydarzeń leżących u jego podstaw oraz procesu jego powstawania.
- Scharakteryzowanie ram ustrojowych oraz uwarunkowań politycznych oddziaływania mitu Malwinów w demokratycznej Argentynie (1983-2023).
- Analiza sposobów oddziaływania mitu Malwinów na działania i narracje aktorów argentyńskiego systemu politycznego:
 - w debacie nad spuścizną wojny na Południowym Atlantyku w warunkach demokracji.
 - w procesach społecznej odbudowy po kryzysach.
 - w zakresie aktywności polityczno-dyplomatycznej zmierzającej ku integracji Argentyny ze światem zachodnim.
 - w zakresie aktywności polityczno-dyplomatycznej nastawionej na redefinicję miejsca Argentyny w globalnym układzie sił.

Przeprowadzenie skutecznego postępowania naukowego, którego efekt widoczny jest w niniejszej książce, wymagało przyjęcia pewnych założeń wstępnych. Na płaszczyźnie ontologii i epistemologii,

badanie oparte zostało na założeniach realizmu krytycznego²⁴. Ontologicznie podejście to zakłada, że świat istnieje niezależnie od naszej wiedzy o nim, natomiast epistemologicznie, że poznanie owego świata jest przez nas możliwe, choć w sposób ograniczony. Innymi słowy, o ile obiektywna rzeczywistość istnieje, to jej postrzeganie zdeterminowane jest przez społeczne konstrukcje. Jako badacze zjawisk społecznych nie jesteśmy więc wolni od uprzedzeń wynikających z naszych sposobów rozumienia świata. Założenia realizmu krytycznego stanowią odpowiedź na problematyczność rozpowszechnionego w naukach społecznych podejścia pozytywistycznego, traktującego politologię jako dyscyplinę wzorowaną na naukach ścisłych, a więc opartą jedynie na falsyfikacji i weryfikacji teorii poprzez ich konfrontację z empirią. Działanie wyłącznie w oparciu o czynniki obiektywne wydaje się bowiem trudne w sytuacji, gdy jako badacze poruszamy się w kategoriach intersubiektywnych znaczeń²⁵. Nie umniejszając znaczenia obiektywnych danych w badaniach politologicznych, stoję na stanowisku, że interpretacja jest niezbędna do uchwycenia pewnych aspektów życia społecznego. Wielokrotnie potwierdziło się to również w moich badaniach dotyczących argentyńskiej polityki i mitu Malwinów. Trzeba w tym miejscu jednak podkreślić, że podobnie jak w przypadku każdego innego mitu, analiza oddziaływania mitu Malwinów na politykę powinna być poprzedzona dogłębnym zrozumieniem jego treści, jako fundamentu do dalszej interpretacji działań.

Warto pamiętać, że Malwiny nie są jedynym obszarem objętym argentyńskimi roszczeniami terytorialnymi. Władze Argentyny traktują bowiem jako integralną część swojego państwa również inne brytyjskie wyspy położone na Południowym Atlantyku – Georgię Południową i Sandwich Południowy, a także tzw. Antarktydę Argentyńską, częściowo pokrywającą się z obszarami, do których pretensje zgłaszają Chile i Wielka Brytania. Z perspektywy argentyńskiego prawa tereny te, podobnie jak Malwiny, wchodzą w skład południowej prowincji Ziemia Ognista, Antarktyda i Wyspy Południowej

²⁴ D. Marsh, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, przeł. J. Tegnerowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 30-31.

²⁵ Próba odpowiedzi na niedostatki pozytywizmu może być również przyjęcie interpretacjonistycznego podejścia w nauce o polityce, skupiającego się raczej na rozumieniu praktyk politycznych niż formułowaniu teorii o charakterze ogólnym. Z drugiej strony jednak, interpretacjonizm w sposób całkowity odrzuca założenie o istnieniu świata niezależnego od naszej o nim wiedzy i przekreśla możliwość obiektywnej analizy zjawisk społecznych. Realizm krytyczny stanowi rozwiązanie pośrednie między całkowicie sprzecznymi wobec siebie pozytywizmem a interpretacjonizmem. Por. M. Kassner, *Interpretacjonizm w nauce o polityce: stanowisko Charlesa Taylora na tle współczesnych debat o tożsamości politologii*, „Polityka i Społeczeństwo” 2021, nr 4(19), s. 61-78.

Atlantyku ze stolicą w Ushuaia. Argentyńskie pretensje do tych terenów są wyraźnie obecne dyskursie i przestrzeni publicznej. Warto też pamiętać, że Georgia Południowa i Sandwich Południowy były częścią teatru działań wojennych w 1982 roku. Mimo to żadne z tych roszczeń nie wywołuje w Argentyńczykach porównywalnej z Malwinami reakcji emocjonalnej. Malwiny stały się symbolem wszystkich argentyńskich strat terytorialnych i jako jedyne funkcjonują jako mit polityczny. Z tego też powodu, uwzględniając świadomość szerszego kontekstu argentyńskich pretensji terytorialnych, niniejsza książka odnosi się jedynie do Malwinów.

Mit, zarówno ten tradycyjny, jak i polityczny, jest fenomenem wielowymiarowym i różnorodnie rozumianym, a nad jego złożonością pochylało się szerokie grono myślicieli, filozofów i naukowców różnych dziedzin. Istnieje bardzo wiele prac, również polskich autorów, w których w sposób wyczerpujący opisane zostały teorie mitu²⁶. Niniejsza monografia nie abstrahuje od refleksji nad tym pojęciem, ale i nie aspiruje do rywalizowania z istniejącymi opracowaniami. Proponuje ona pochylenie się nad teoretycznym dorobkiem na temat mitu przez pryzmat postrzegania go jako fenomenu nowoczesności, którego żywotność w dalszym ciągu się utrzymuje. Paradoksalnie bowiem, z nowoczesnością, rozumianą jako pewien paradygmat społecznej organizacji oparty na wartościach oświecenia, wiązała się rehabilitacja mitycznych opowieści – przestały one bowiem być postrzegane jedynie jako wytwór epoki archaicznej czy synonim zacofania. Odchodzić zaczęto też od traktowania mitów jako historii o „legendarnych początkach”, zauważając ich obecność również w sferze polityki. Ze wzmożoną aktywnością mitotwórczą wiązały się procesy narodotwórcze, a także powstawanie państw narodowych, określanych przez Anthony’ego Giddensa jednym z najważniejszych

²⁶ Por. T. Biernat, *Mit polityczny*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2006; S. Filipowicz, *Mit i spektakl władzy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988; J. Lenczarowicz, *Jalta. W kręgu mitów założycielskich polskiej emigracji politycznej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009; P. Wawrzyński, *Mit kulturowy jako czynnik kształtujący stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo MADO, Toruń 2011; K. Gruszko, *Mit Zachodu. Cywilizacja, tożsamość i polityka jako opowieść*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce 2023, A. Siewierska-Chmaj, *Mity w polityce. Funkcje i mechanizmy aktualizacji*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2016; M. Reksć, *Mity narodowe i ich rola w kreowaniu polityki na przykładzie państw byłej Jugosławii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013; W. Wrzesiński (red.), *Polskie mity polityczne XIX i XX wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994; K. Borowczyk, P. Pawełczyk (red.), *W kręgu mitów i stereotypów*, Adam Marszałek, Toruń 1993.

osiągnąć nowoczesności²⁷. Znaczenia mitów nie umniejszały procesy globalizacyjne, ani też inne przemiany społeczne, które skłoniły badaczy do formułowania tez o końcu nowoczesności²⁸. Ponowoczesny kryzys „wielkich narracji” zdaje się bowiem nie obejmować tożsamości konstruowanych w oparciu o mity, które nadal pozostają istotnym źródłem identyfikacji dla milionów ludzi na całym świecie. Wystarczy zauważyć, że opisywany w niniejszej książce mit Malwinów kształtuje argentyńską rzeczywistość polityczną już od wielu dekad – i nic nie wskazuje, aby w tym zakresie miało się cokolwiek zmienić.

Warto podkreślić, że mit Malwinów, poza byciem mitem politycznym, nosi również cechy mitu narodowego, rozumianego nie tyle jako osobna jednostka analizy, ile pewien specjalny rodzaj mitu politycznego, służący podtrzymaniu tożsamości narodu. Mit Malwinów pełni swoje funkcje w odniesieniu zarówno do państwa jako politycznej organizacji społeczeństwa, jak i narodu jako grupy cechującej się wspólną świadomością. Rację ma Rosana Guber, pisząc, że Malwinny wchodzi w skład argentyńskiej mitologii narodowej²⁹. Założenia przyjęte w postępowaniu naukowym nie implikują rzecz jasna, że wszystkie mity polityczne muszą odnosić się do poziomu państwowego bądź że każdy mit polityczny musi być mitem narodowym. Badacze z powodzeniem wyróżniają również mity funkcjonujące w państwach wielonarodowych, mity lokalne, jak i te traktujące o wspólnotach ponadnarodowych.

Złożoność mitów przejawia się w fakcie, że mogą one ujawniać się zarówno w formie świadomego wykorzystywania go przez aktorów politycznych, jak i nieświadomych reakcji na jego obecność przez jednostki i grupy społeczne. Naukowa refleksja nad mitami politycznymi stanowi więc nierzadko spore wyzwanie – trudno bowiem empirycznie badać zjawiska, które wymykają się obserwacji³⁰. Częściową chociaż próbą poradzenia sobie z tym problemem jest ukierunkowanie postępowania naukowego na badanie mitu w kontekście jego oddziaływania na działania, nie zaś zachowania polityczne. W przeciwieństwie bowiem do zachowań politycznych, mających nierzadko charakter nieświadomy, działania polityczne to racjonalne i kontrolowane

²⁷ A. Giddens, *The Consequences of Modernity*, Stanford University Press, Stanford, CA 1990.

²⁸ J.-F. Lyotard, *Kondycja ponowoczesna*, przeł. M. Kowalska, J. Migasiński, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 1997; Z. Bauman, *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge 2000.

²⁹ R. Guber, *La recuperación de la frontera perdida. La dimensión mítica en los derechos argentinos a las Islas Malvinas*, „Revista de Investigaciones Folclóricas” 2000, nr 15, s. 81.

³⁰ A. Siewierska-Chmaj, op. cit., s. 12.

czynności podejmowane w sferze polityk publicznych³¹. Narzędziem wzmacniającym działania są konkretne narracje – poznawcze reprezentacje rzeczywistości, w których przedstawiamy świat i zdarzenia w formie historii³². Narracje, już przez Arystotelesa definiowane jako opowieści posiadające początek, środek i koniec oraz wiążące je główny wątek, pozwalają zorganizować wydarzenia w ciąg i nadać im logiczną całość. Mity polityczne, same w sobie mogące przyjmować formy narracyjne, nierzadko włączane są do innych narracji politycznych – na temat wojny, pokoju, dyplomacji, narodu i społeczeństwa. Mając to na uwadze, w przedstawionym w monografii badaniu chodzi więc o wykorzystywanie, powoływanie i odwoływanie się do treści mitycznych przez działających świadomie aktorów systemu politycznego sprawujących władzę bądź wywierających na nią wpływ – głównie organy państwowe i ich reprezentantów, ale też inne podmioty, takie jak partie polityczne, związki zawodowe, siły zbrojne czy organizacje społeczeństwa obywatelskiego. System polityczny rozumiem zgodnie z definicją Małgorzaty Podolak i Marka Żmigrodzkiego³³, jako ogół organów państwowych, partii politycznych oraz organizacji i grup społecznych – formalnych i nieformalnych – uczestniczących w działaniach politycznych w ramach danego państwa oraz ogół generalnych zasad i norm, regulujących wzajemne stosunki między nimi.

Operując w realistycznym stanowisku epistemologicznym, badanie mitów politycznych rodzi też wyzwania wynikające z samej natury zjawiska – mówimy przecież o fenomenach zakorzenionych w ludzkiej świadomości, które same w sobie stanowią społeczną konstrukcję determinującą nasz sposób odbioru rzeczywistości. Niemożliwe jest bezpośrednie dotarcie do idei stojących u podstaw danego mitu, a badacz pochylający się nad rolą mitów w polityce zmuszony jest czerpać swoją wiedzę pośrednio, polegając na elementach, przez które dany mit się unaocznia. Elementy takie określam mianem nośników mitu. Stanowią je najczęściej wypowiedzi aktorów politycznych, artefakty kulturowe, elementy przestrzeni publicznej, dzieła literackie, akty

³¹ A. Antoszewski, R. Herbut (red.), *Leksykon politologii*, Atla 2, Wrocław 2004, s. 82; L. Sobkowiak, *Działania polityczne. Teoria i praktyka*, [w:] A. W. Jabłoński, L. Sobkowiak (red.), *Marketing polityczny w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002, s. 20.

³² A. Grzegorek, *Narracja jako forma strukturyzująca doświadczenie*, [w:] K. Krzyżewski (red.), *Doświadczenie indywidualne: szczególny rodzaj poznania i wyróżniona postać pamięci*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2003, s. 212.

³³ M. Podolak, M. Żmigrodzki, *System polityczny i jego klasyfikacje*, [w:] M. Żmigrodzki, B. Dziemidok-Olszewska (red.), *Współczesne systemy polityczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 12.

prawne. Badając mit Malwinów, sięgałam do wszystkich wymienionych typów nośników.

Metodyczna koncepcja badania naukowego³⁴ oparta została na danych pierwotnych – efektach obserwacji przedmiotów i zdarzeń jako wytworów sztucznych (artefaktów) lub wypowiedzi aktorów politycznych oraz danych wtórnych, tj. wynikach wcześniejszych analiz lub rezultatach studiów dokumentów źródłowych. Jako źródła pierwotne traktuję oryginalne historyczne dokumenty archiwalne, akty prawne, transkrypty i nagrania przemówień oraz wywiadów, pamiętniki i dzienniki, fotografie, filmy oraz teksty literackie. Za źródła wtórne uznaję natomiast monografie i opracowania zwarte, artykuły naukowe, prace zbiorowe, artykuły prasowe i internetowe i ekspozycje muzealne prezentujące źródła pierwotne³⁵.

Badanie tak różnorodnych informacji dla uzyskania najbardziej wiarygodnych wyników narzuciło konieczność przyjęcia triangulacji metod, koncepcji typowej nie tylko dla nauk o polityce, ale również innych dyscyplin z zakresu nauk społecznych i humanistycznych. To z niej wyniknęło wykorzystanie podejścia mieszanego, a w nim metody dedukcji i metody indukcyjnej³⁶ oraz metod jakościowych, adekwatnie do eksploratywnego charakteru prowadzonych badań.

Dla ustalenia przedmiotu badania oraz luki naukowej, określenia problemu naukowego, sformułowania hipotez oraz zdefiniowania pytań badawczych posłużyłam się metodą analizy i krytyki piśmiennictwa³⁷. Sięgnęłam po zróżnicowaną literaturę naukową, obejmującą zarówno klasyczne i współczesne opracowania teoretyczne z zakresu nauk politycznych i teorii mitu, jak i analizy empiryczne dotyczące polityki Argentyny, publikacje monograficzne, artykuły naukowe oraz raporty instytucjonalne. Metoda ta pozwoliła na uporządkowanie dotychczasowej wiedzy na temat mitu politycznego i argentyńskiej polityki. Korzystałam z niej też, opracowując teoretyczne podstawy badania mitu politycznego oraz, uzupełniając, tworząc polityczne i ustrojowe ramy argentyńskiej demokracji po 1983 roku i rekonstruując treść mitu Malwinów. Posługując się omawianą me-

³⁴ Metodyczna koncepcja badania naukowego obejmuje sekwencję etapów postępowania naukowego od określenia problemu naukowego aż do jego rozwiązania, opartą na metodzie indukcyjnej, w przypadku badań empirycznych, lub metodzie dedukcyjnej, wykorzystywanej w badaniach opartych na analizie źródeł wtórnych.

³⁵ Por. A. J. Pickard, *Research Methods in Information*, Facet Publishing, London 2013, s. 170-172; C. Brière, *Archival Research*, [w:] J. F. Morin, C. Olsson, E. Ö. Atikcan (red.), *Research Methods in the Social Sciences: An A-Z of key concepts*, Oxford University Press, Oxford 2021, s. 10.

³⁶ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2005, s. 79.

³⁷ J. Apanowicz, op. cit., s. 72.

toda, zidentyfikowałam również wymienione powyżej cztery wyzwania polityki państwa, w których sprawa Malwinów stanowiła istotny punkt odniesienia.

W celu prześledzenia rozwoju mitu Malwinów w kontekście historycznym sięgnęłam po metodę analizy danych historyczno-porównawczych³⁸, jak też po metodę badania dokumentów³⁹. Ta druga metoda posłużyła mi również do analizy polityczno-ustrojowej argentyńskiej demokracji oraz do analizy aktów prawnych i dokumentów archiwalnych jako nośników mitu Malwinów po 1983 roku⁴⁰.

W celu zbadania innych zarejestrowanych przekazów będących nośnikiem mitu Malwinów w okresie demokracji (dokumenty pozyskane w trakcie kwerend archiwalnych, teksty kultury, wywiady z aktorami politycznymi, transkrypty wypowiedzi funkcjonariuszy publicznych publikowane w materiałach rządowych, przekazy medialne) posłużyłam się metodą analizy narracyjnej, a więc skupiającej się nie tylko na treści przekazu, ale również jego formie i strukturze⁴¹. Dobór materiału miał charakter celowy – brałam pod uwagę wyłącznie źródła z lat 1983-2023, w których występowały wyraźne odniesienia do wysp, identyfikowane poprzez obecność słowa kluczowego „Malwiny”. Przekazy te traktowałam jako autonomiczne narracje osadzone w określonym kontekście społeczno-politycznym. Jednocześnie dążyłam do zapewnienia maksymalnego zróżnicowania materiału źródłowego, obejmującego różne typy i formy przekazów. W przypadku artykułów prasowych szczególnie nacisk kładłam na te, w których przywoływane były wypowiedzi aktorów politycznych, co pozwoliło na rekonstrukcję ich narracji w szerszym kontekście medialnym. Prowadząc analizę narracyjną, sięgnęłam po 56 przemówień wygłoszonych przez argentyńskich aktorów politycznych w sytuacjach oficjalnych, zachowanych w formie transkryptów bądź nagrań, trzy transkrypty wywiadów z argentyńskimi głowami państwa, 34 argentyńskie komunikaty rządowe, 10 publikacji instytu-

³⁸ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, przeł. W. Betkiewicz [et al.], Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2005, s. 360.

³⁹ J. Apanowicz, op. cit., s. 68.

⁴⁰ W ramach prowadzonych badań przeprowadziłam kwerendy w dwóch argentyńskich archiwach zawierających zbiory na temat Malwinów: Archiwach Biblioteki Narodowej Republiki Argentyńskiej (*Archivos de la Biblioteca Nacional Mariano Moreno*) oraz Archiwum Historycznym Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Argentyńskiej (*Archivo Histórico de Cancillería*). Oprócz tego korzystałam również z bazy dokumentów na temat historii Malwinów udostępnionej przez Główne Archiwum Narodowe Republiki Argentyńskiej (*Archivo General de la Nación*).

⁴¹ B. Glinka, W. Czakon, *Podstawy badań jakościowych*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2021, s. 140-141.

cji publicznych obejmujących raporty, opracowania oraz materiały edukacyjne dotyczące Malwinów, źródła audiowizualne w postaci czterech krótkich animacji, reklamy telewizyjnej, dwóch filmów fabularnych i jednego filmu dokumentalnego, 71 artykułów pochodzących z prasy o różnorodnym profilu ideologicznym – w tym 26 ze źródeł archiwalnych, oraz plansze pochodzące z wystawy stałej Muzeum Malwinów i Wysp Południowego Atlantyku⁴². Analiza zgromadzonego materiału przebiegła w kilku etapach. W pierwszej kolejności dokonałam identyfikacji odniesień do Malwinów w korpusie źródeł oraz określenia aktorów politycznych prowadzących narracje w poszczególnych jednostkach analizy. Następnie przeprowadziłam klasyfikację tematyczną, pozwalającą przyporządkować źródła do jednego z czterech wyzwań argentyńskiej polityki. W kolejnym etapie przeprowadziłam kodowanie narracji według funkcji, jakie mit Malwinów pełnił w analizowanych przekazach. Łącznie wyróżniłam 12 funkcji, po trzy w odniesieniu do każdego z czterech wspomnianych wyzwań⁴³. Następnie zestawiałam materiał narracyjny ze źródłami dokumentującymi działania poszczególnych aktorów politycznych (akty prawne, informacje prasowe, komunikaty rządowe, literatura specjalistyczna), co pozwoliło na identyfikację mechanizmów oddziaływania mitu Malwinów oraz powiązanie ich z wyróżnionymi funkcjami. Wnioski dotyczące wzorców oddziaływania mitu Malwinów sformułowałam na podstawie powtarzalności zidentyfikowanych kategorii w różnych typach źródeł oraz ich kontekstowej spójności w ramach czterech wyodrębnionych wyzwań polityki państwa. Pozwoliło mi to na stworzenie własnego modelu interpretacyjnego dotyczącego postaw przyjmowanych przez aktorów systemu politycznego wobec oddziaływania mitu (por. Wnioski końcowe). Model ten nie aspiruje do roli narzędzia całkowicie wyczerpującego złożoność analizowanego materiału dotyczącego oddziaływania mitu Malwinów. Ma on na celu uporządkowanie wniosków badawczych poprzez systematyzację i nadanie im struktury. Jego heurystyczna użyteczność polega na

⁴² Źródła zawarte w korpusie analizy narracyjnej zostały ujęte w bibliografii na końcu książki.

⁴³ Funkcje te są następujące: (1) mit jako rama aksjologiczna, (2) mit jako oś mobilizacyjna, (3) mit jako zasób transformacji polityki, (4) mit jako fenomen konsolidujący, (5) mit jako element patriotyczno-historyczny, (6) mit jako fenomen kształtujący przestrzeń publiczną, (7) mit jako „temat nienegocjowalny”, (8) mit jako źródło presji społecznej i probierz patriotyzmu, (9) mit jako narzędzie kanalizacji napięć wewnętrznych, (10) mit jako źródło tożsamości międzynarodowej, (11) mit jako podstawa narracji antykolonialnej oraz (12) mit jako instrument ułatwiający budowanie sojuszy. Szczegółowa tabela przedstawiająca funkcje mitu Malwinów w odniesieniu do sposobów jego oddziaływania znajduje się we Wnioskach końcowych.

możliwości uchwycenia dominujących tendencji przy jednoczesnej konieczności dostrzeżenia przypadków szczególnych, napięć wewnątrz obozów politycznych oraz sytuacji, w których praktyka polityczna wykracza poza proponowaną typologię.

Uzupełniając w procesie badawczym posłużyłam się metodą obserwacji nieuczestniczącej i uczestniczącej⁴⁴. Metoda ta pozwoliła mi, w ramach prowadzonych badań terenowych (miasto i prowincja Buenos Aires oraz patagońskie prowincje Río Negro i Ziemia Ognista), poszerzyć katalog dostępnych danych na temat mitu Malwinów, szczególnie jego rytualizacji w przestrzeni publicznej.

Proponowana struktura monografii podporządkowana została realizacji jej celu. Pierwszy rozdział książki pt. „Mit polityczny – rozważania teoretyczne” stanowi naukową analizę mitu politycznego. Rozdział ten obejmuje wprowadzenie historyczno-teoretyczne, ukazujące ewolucję postrzegania mitów na przestrzeni dekad, co umożliwia zrozumienie związków między powstawaniem mitów politycznych a epoką nowoczesności. Zawiera również szczegółową analizę polityczności mitu, pozwalającą konceptualnie oddzielić mit polityczny od mitu tradycyjnego, a także od takich pojęć jak ideologia czy prawda. Ponadto, rozdział przedstawia proces powstawania mitów politycznych oraz omawia ich funkcje, a także, w celu pełniejszego ukazania istoty mitu politycznego, pokazuje jego związki z ideologią, w tym nacjonalizmem, historią i polityką międzynarodową.

Drugi rozdział książki pt. „Malwiny jako mit polityczny” dotyczy mitu Malwinów, jego powstania i dalszego rozwoju. Przedstawia on podstawowe informacje na temat wysp i ich wczesną historię, której punktem kulminacyjnym była pierwsza argentyńska utrata Malwinów na rzecz Brytyjczyków w 1833 roku. Wydarzenia te posłużyły w późniejszym okresie jako informacje początkowe niezbędne do wytworzenia mitu Malwinów. Rozdział ukazuje proces narodzin mitu Malwinów, począwszy od prób upowszechniania informacji na temat brytyjskiej okupacji archipelagu pod koniec XIX wieku, przez dyfuzję treści mitycznych w pierwszych dekadach XX wieku i wejście Malwinów w orbitę oficjalnego dyskursu w połowie stulecia, aż po całkowitą jego akceptację i sakralizację w kolejnych dekadach. Za przełomowy w tym kontekście uznać należy rok 1982, kiedy to pod rządami wojskowych doszło do zbrojnego odzyskania archipelagu, a bezpośrednim skutkiem tej decyzji była przegrana przez Argentynę wojna z Wielką Brytanią i druga utrata wysp na rzecz Brytyjczyków. Skutkiem pośrednim okazał się natomiast upadek rządów wojskowych, co umożliwiło przejście do demokracji w 1983 roku.

⁴⁴ B. Glinka, W. Czakon, op. cit., s. 95.

Rozdział trzeci pt. „Argentyńska demokracja po 1983 roku” wyznacza ramy ustrojowe oraz polityczny kontekst oddziaływania mitu Malwinów w demokratycznej Argentynie. Biorąc pod uwagę stosunkowo niewielkie tradycje demokratyczne tego państwa, po upadku rządów wojskowych w 1983 roku mit Malwinów rozpoczął funkcjonowanie w całkowicie nowych warunkach ustrojowych, a także w nowych realiach politycznych. W rozdziale omówiono proces transformacji ustrojowej Argentyny od państwa autorytarnego do demokratycznego, a także zaprezentowano argentyński system polityczny z wyszczególnieniem jego głównych aktorów.

Cztery kolejne rozdziały stanowią zasadniczą część monografii, prezentując kluczowe wyniki postępowania badawczego. Oferują one problemowe, nie zaś typowo chronologiczne podejście do tematu oddziaływania mitu Malwinów w argentyńskiej polityce. Rozdziały od czwartego do siódmego odnoszą się więc do wspomnianych już czterech wyzwań argentyńskiej polityki lat 1983-2023 (por. Rysunek nr 1). Rozdziały czwarty i piąty dotyczą polityki wewnętrznej, natomiast szósty i siódmy polityki zagranicznej.

Rozdział czwarty, zatytułowany „Od demalwinizacji do remalwinizacji. Mit Malwinów a spuścizna wojny na Południowym Atlantyku”, analizuje oddziaływanie mitu na kształt narracji dotyczącej doświadczenia konfliktu zbrojnego i na działania kształtujące stosunki między organami władzy państwowej a uczestnikami wojny na Południowym Atlantyku. Omawia on politykę rządów Raúla Alfonsína (1983-1989) i Carlosa Menema (1989-1999) w stosunku do weteranów wojny argentyńsko-brytyjskiej, analizuje znaczenie Malwinów dla działań sił zbrojnych, szczególnie w kontekście powstań wojskowych przeciwko władzy cywilnej, znanych jako powstania *carapintadas* (1987-1990), oraz przedstawia zwrot w polityce wobec weteranów za czasów prezydentury Néstora Kirchnera (2003-2007) i Cristiny Fernández de Kirchner (2007-2015).

Rozdział piąty pt. „Ku narodowej jedności. Mit Malwinów a społeczna odbudowa po kryzysach” koncentruje się na oddziaływaniu mitu na działania podejmowane w odpowiedzi na potrzebę społecznej inkluzji po licznych załamaniach gospodarczych dotyczących demokratyczną Argentynę – wielkim kryzysie 1998-2002, spowolnieniu gospodarczym drugiej dekady XXI wieku oraz pandemii COVID-19 – a także na pokryzysowe narracje organów władzy państwowej. Rozdział ukazuje mit Malwinów jako narzędzie jedności narodowej wykorzystywane przez rządy Néstora Kirchnera (2003-2007), Cristiny Fernández de Kirchner (2007-2015) oraz Alberto Fernández (2019-2023).

Rozdział szósty, zatytułowany „Trudne dziedzictwo. Mit Malwinów a miejsce Argentyny w świecie zachodnim”, odnosi się do oddzia-

ływania mitu Malwinów na narracje dotyczące miejsca Argentyny w strukturach świata zachodniego oraz działania zmierzające do zbliżenia państwa z zachodnimi partnerami, w tym z Wielką Brytanią. Omawia on okoliczności, w jakich w trakcie prezydentury Raúl Alfonsína ukształtowało się postrzeganie kwestii Malwinów jako tematu dyplomatycznie „trudnego”, a także ukazuje, w jaki sposób imperatywna treść mitu była traktowana przez prezydentów Carlosa Menema (1989-1999) oraz Mauricio Macriego (2015-2019) jako czynnik utrudniający integrację Argentyny z Zachodem. Przedstawione w nim wątki dotyczące argentyńskiej polityki zagranicznej skupiają się również na kwestiach zbliżenia politycznego między Argentyną a Wielką Brytanią, do którego dochodziło w trakcie kadencji obu wymienionych prezydentów.

Siódmy, ostatni rozdział, zatytułowany „Sprawa nasza i wasza. Mit Malwinów a miejsce Argentyny w globalnym układzie sił”, analizuje oddziaływanie mitu Malwinów na działania i narracje zmierzające ku redefinicji miejsca Argentyny w systemie międzynarodowym. W przeciwieństwie bowiem do Menema i Macriego, rządy Néstora Kirchnera, Cristiny Fernández de Kirchner i Alberto Fernández traktowały imperatywną treść mitu Malwinów jako atut w polityce zagranicznej, wykorzystując ją do kreowania swojego państwa jako lidera walki ze współczesnym kolonializmem i imperializmem, jak również promotora zmian w systemie światowym. W okresie ich prezydentur Malwiny stały się podstawą wizerunku międzynarodowego Argentyny, a sam spór terytorialny zyskał szerszy wymiar, wykraczający poza bilateralne relacje argentyńsko-brytyjskie.

Ostatnia część książki zawiera najważniejsze wnioski końcowe. Ujęte w niej wątki podsumowują dotychczasowe rozważania i umożliwiają sformułowanie konkluzji dotyczących oddziaływania mitu Malwinów na argentyńską politykę, ze szczególnym uwzględnieniem takich kwestii jak mechanizmy wspomnianego oddziaływania, jego zakres oraz sposoby reagowania poszczególnych aktorów. Zawiera ona również wspomniany już model interpretacyjny dotyczący postaw aktorów politycznych wobec oddziaływania mitu – postawy zaangażowanej i postawy wycofanej, wskazując trzy czynniki warunkujące ich przyjmowanie – ideologiczny, czasowy i dotyczący rodzaju polityki.

Jednym z zasadniczych wyzwań, przed którymi stają badacze argentyńskiej polityki na całym świecie, pozostaje kwestia nazewnictwa archipelagu Malwinów. W przypadku niniejszej książki zagadnienie to nabrało szczególnego znaczenia, odnosząc się zarówno do warstwy merytorycznej publikacji, jak i do samego jej tytułu. Jak wspomniano powyżej, archipelag Malwinów funkcjonuje w powszechnej świadomości również jako Falklandy (*The Falkland Islands*). Zgodnie

z rezolucją nr 2065(XX) Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 1965 roku nazwy Falklandy i Malwiny są równoprawne. Nazwa Falklandy, nadana przez sprawujących kontrolę nad wyspami Brytyjczyków, jest zdecydowanie bardziej rozpowszechniona w Europie, w tym także w Polsce. Nazwę Falklandy podaje również Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, odpowiedzialna za ustalanie polskich nazw geograficznych. W „Urzędowym wykazie nazw państw i terytoriów niesamodzielnych” znajduje się jednak informacja, że archipelag stanowi przedmiot roszczeń terytorialnych Argentyny, która stosuje nazwę *Islas Malvinas*⁴⁵. Popularność nazwy Falklandy pozostaje w ścisłym związku z faktem, że globalną narrację o archipelagu współtworzy przede wszystkim państwo sprawujące nad nim faktyczną kontrolę, nie zaś Argentyna, roszcząca sobie do niego prawa. Niniejsza książka poświęcona jest jednak argentyńskiemu mitowi politycznemu i argentyńskiej polityce – w związku z tym używanie formy akceptowanej przez Argentyńczyków wydaje się jedynym słusznym rozwiązaniem. Język, którym się posługujemy, stanowi bowiem jeden z istotnych elementów kształtujących rzeczywistość. Przyjmując, że Argentyńczycy wyznający mit polityczny wysp nie akceptują nazwy innej niż Malwiny, należy stwierdzić, iż nie sposób mówić o istnieniu „mitu Falklandów”, a tym bardziej utożsamiać go z mitem Malwinów.

Monografia stanowi rezultat moich wieloletnich badań nad argentyńską polityką. Choć w swoim założeniu umożliwia przekrojowe zapoznanie się z fenomenem argentyńskiego mitu Malwinów, z pewnością nie wyczerpuje przestrzeni do naukowej refleksji nad samymi wyspami ani nad procesem mityzacji argentyńskiej przeszłości. Mam jednak nadzieję, że przedstawiona analiza stanowić będzie wartościowy głos w dyskusji nad sposobem funkcjonowania współczesnych mitów politycznych i miejscem Malwinów w argentyńskiej pamięci zbiorowej, a także przyczyni się do lepszego zrozumienia specyfiki argentyńskiego procesu politycznego.

⁴⁵ Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej, *Urzędowy wykaz nazw państw i terytoriów niesamodzielnych*, wyd. VII, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2023, s. 48.

Rozdział 1

MIT POLITYCZNY – ROZWAŻANIA TEORETYCZNE

Niniejszy rozdział dostarcza odpowiedzi na pytanie o istotę mitu politycznego, przedstawiając jego charakterystykę, funkcje i sposób funkcjonowania w nowoczesnym świecie. Na wstępie trzeba jednak zaznaczyć, że pojęcie mitu jest polisemiczne i trudno je jednoznacznie zdefiniować, co stanowi wyzwanie dla badaczy zgłębiających ten temat. Podobne trudności pojawiają się w przypadku mitu politycznego, gdzie brak jest zgodności nawet co do jego powiązań z mitem tradycyjnym. Niektórzy, jak Roland Boer, całkowicie zaprzeczają wręcz różnicom między mitem politycznym a tradycyjnym, traktując oba fenomeny jako jedno i to samo zjawisko¹. Jak podkreśla Bruce Lincoln, w obliczu wielości podejść teoretycznych obecnych w literaturze dotyczącej mitu, optymalnym podejściem jest nie tyle silenie się na wybór najpełniejszej definicji, ile raczej prześledzenie zmian, jakie zaszły w rozumieniu i statusie tego pojęcia na przestrzeni dziejów². Dlatego też robocza definicja mitu politycznego przedstawiona we wstępie – jako odwołująca się do emocji forma zbiorowej świadomości przedmiotowo dotycząca polityki, oferująca konkretną interpretację przeszłości oraz projekcję przyszłości – wymaga osadzenia w szerszym kontekście. Zawarte w pierwszym podrozdziale historyczno-teoretyczne wprowadzenie, skupiające się na zmianie postrzegania mitów, spełnia to zadanie. Jednocześnie ułatwia ono dostrzeżenie związków między nastaniem nowoczesności a pojawieniem się mitów współczesnych, co do zasady mających polityczny charakter. Przedstawione w drugim podrozdziale rozważania na temat poli-

¹ R. Boer, *Political Myth: On the Use and Abuse of Biblical Themes*, Duke University Press, Durham and London 2009, s. 8.

² B. Lincoln, *Theorizing Myth*, The University of Chicago Press, Chicago and London 1999, s. ix.

tyczności mitów pozwalają uwypuklić ich strukturę, pochylić się nad najważniejszymi funkcjami, a także nad sposobem ich powstawania. Umożliwia to konceptualne oddzielenie mitu politycznego nie tylko od mitów tradycyjnych, ale i pojęć takich jak ideologia, co przedstawione zostało w podrozdziale trzecim. Ukazanie związków pomiędzy mitem a nacjonalizmem jest naturalną konsekwencją obranego przedmiotu badań. Mit polityczny Malwinów jest bowiem mitem narodowym, a jego powstanie i rozwój były ściśle związane z kształtowaniem się argentyńskiej tożsamości narodowej. Podobnie niezbędna jest refleksja nad związkami między mitami a historią, pamięcią zbiorową i polityką pamięci zawarta w podrozdziale czwartym. Mity polityczne często stanowią bowiem podstawę polityki pamięci prowadzonej przez państwo – tak jest również w przypadku Argentyny. Ponieważ mit Malwinów jest wykorzystywany przez argentyńskie władze także w polityce zagranicznej, zasadne wydaje się również przeanalizowanie międzynarodowego wymiaru mitów politycznych, czemu poświęcony jest podrozdział piąty.

1.1. Mit jako fenomen nowoczesności

Klasyczne rozumienie pojęcia mit, z języka greckiego oznaczającego opowiadanie, odnosi się do świętych historii opisujących wydarzenia z czasów „legendarnych początków”³. Mity takie określić można mianem tradycyjnych⁴. Stanowią one zjawisko obecne we wszystkich ludzkich zbiorowościach i jak twierdzi Mircea Eliade, obrazują wtargnięcie do ludzkiej egzystencji sfery „sacrum” poprzez przedstawienie sposobów, w jakie istoty ponadnaturalne przyczyniły się do zaistnienia świata⁵. W takim rozumieniu mity należy postrzegać jako konstrukcje narracyjne pozwalające uzasadnić wierzenia religijne. Starożytne mitologie, na czele z najbardziej znaną w Europie mitologią grecko-rzymską, to nic innego niż zbiór opowieści o istotach nadprzyrodzonych, herosach i bóstwach, z których część wchodzi-

³ M. Eliade, *Myth and Reality*, translated by W. R. Trask, Harper & Row Publishers, New York and Evanston 1963, s. 5.

⁴ Badacze zajmujący się tematem określali mit tradycyjny również na inne sposoby. Przykładowo, Christopher G. Flood mówił o micie sakralnym, a Tadeusz Biernat o micie archaicznym. Por. C. G. Flood, *Political Myth: A Theoretical Introduction*, Routledge, London and New York 2002; T. Biernat, *Mit polityczny*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989.

⁵ M. Eliade, *Myth and Reality*..., op. cit., s. 5-6.

ła w skład panteonu wierzeń. Jako opowieści kojarzone z czasami prehistorycznymi i starożytnymi, już od pierwszych wieków naszej ery mity zwalczane były przez chrześcijaństwo – stały one bowiem w opozycji do zapisanych w Biblii prawd objawionych⁶. Intelktualna krytyka klasycznych mitologii nastąpiła wraz z oświeceniem. Epoka ta położyła podwaliny pod nadejście nowoczesności, narzucając prymat racjonalizmu i naturalizmu oraz odrzucając paradygmaty wyjaśniające świat w oparciu o czynniki nadprzyrodzone. Nie ulega wątpliwości, że zwrot oświeceniowy stworzył warunki umożliwiające zaistnienie i utrwalenie nowoczesnych struktur myślenia i działania. W konsekwencji nowoczesność rozumieć można jako proces przechodzenia społeczeństw ku formom organizacji opartym na racjonalności i sekularyzacji oraz na przekonaniu o postępie jako immanentnym elemencie rozwoju społecznego. Choć nie istnieje jedna definicja nowoczesności, trudno zaprzeczyć stwierdzeniu, że konsekwencje procesów rozpoczętych na przełomie XVIII i XIX wieku widoczne są również współcześnie⁷.

Myśliciele oświeceniowi traktowali mity tradycyjne (określane wtedy jeszcze mianem baśni) jako element przesądów, zmyślonych historii niebezpiecznych dla racjonalnego myślenia. Francuski filozof Bernard de Fontenelle stał na stanowisku, że mit traktować należy jako dowód niedojrzałości społeczności archaicznych. Podkreślał, że podobne do siebie typy historii powstawały niezależnie w wielu kulturach, tym samym sprowadzając proces mitotwórczy do konkretnego, przedracjonalnego etapu dziejów ludzkości⁸. Podobne poglądy na temat mitu wyrażali inni europejscy racjoniści tacy jak Wolter czy David Hume⁹. Warto pamiętać, że podstawy pod postrzeganie mitów w negatywnym świetle wyłożyli wyjątkowo poczytni w okresie oświeceniowym filozofowie starożytni, szczególnie zaś Platon. Myśliciel ten dokonał zasadniczego rozróżnienia dwóch form poznania rzeczy-

⁶ B. Lincoln, *Theorizing Myth...*, op. cit., s. 47.

⁷ Traktując nowoczesność jako epokę historyczną, odnosi się ją najczęściej do okresu od początku XIX wieku (po oświeceniu) do połowy XX wieku (zakończenia drugiej wojny światowej). Nie brakuje jednak głosów postulujących szersze ujęcie jej ram chronologicznych. Co więcej, nowoczesność może być postrzegana nie tyle jako epoka historyczna, ile jako postawa wobec przemian i procesów zapoczątkowanych przez oświecenie. Por. M. Saryusz-Wolska, *Nowoczesność*, [w:] M. Saryusz-Wolska, R. Traba (red.), *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s. 282-285.

⁸ Por. B. de Fontenelle, *Of the Origin of Fables*, [w:] B. Feldman, R. D. Richardson (red.), *The Rise of Modern Mythology 1680-1860*, Indiana University Press, Bloomington and London 1972, s. 10-18.

⁹ W. B. Masse, E. Wayland Barber, L. Piccardi, P. T. Barber, *Exploring the nature of myth and its role in science*, [w:] L. Piccardi, W. B. Masse (red.), *Myth and Geology*, Geological Society, London 2007, s. 12.

wistości: *logos* i *mythos*. Ta pierwsza nosiła znamiona racjonalności i pozwalała na odkrycie prawdy. Druga natomiast miała charakter irracjonalny – nie była przekaznikiem prawdy, a raczej efektem twórczości poetów mogącym służyć indoktrynacji. *Mythos* miał według Platona cechować się znacznie niższym statusem niż *logos*, nie pozwalał bowiem na ujęcie fenomenów dających się poznać jedynie rozumem¹⁰. Podobnie jak Platon, oświeceniowi filozofowie zakładali, że dotarcie do prawdy możliwe jest jedynie w momencie odrzucenia mitu i skierowania się ku bardziej racjonalnym formom poznania.

Próbę przełamania tradycji opartej na postrzeganiu mitu tradycyjnego jako zaprzeczającego racjonalności podjął włoski filozof Giambattista Vico. W przeciwieństwie do większości przedstawicieli swojej epoki, nie traktował on mitu jako zjawiska prymitywnego, czy też z gruntu negatywnego, a raczej jako swego rodzaju odwzorowanie stanu świadomości ludzkiej u zarania dziejów. Mity zdaniem Vico nie były tworem boskim, a wyłącznie ludzkim, odnoszącym się do konkretnego miejsca i czasu – studiowanie ich umożliwiać miało więc poznanie kultur, które dany mit wytworzyły¹¹. To wyjątkowe na tle tradycji oświeceniowej postrzeganie mitów znalazło swoich zwolenników dekadę później, wraz z pojawieniem się w Europie nurtu romantyzmu.

„Odzyskanie” mitów przez filozofów i intelektualistów, widoczne już od końca XVIII wieku tak w Europie Kontynentalnej, jak i na Wyspach Brytyjskich, bodaj najbardziej doniosłe skutki przyniosło w kolebce myśli romantycznej – w Niemczech¹². Po pierwsze, to właśnie na ziemiach niemieckich znajomość mitologii, zarówno grecko-rzymskiej, jak i tych orientalnych, stanowiła domenę klasy wyższej aspirującej do prowadzenia dyskusji natury filozoficznej, historycznej czy o sztuce¹³. Po drugie, rehabilitacja mitologii i związane z tym próby dotarcia do własnej mitycznej tradycji były jednym z kluczowych czynników, które legły u podstaw narodzin niemieckiego nacjonalizmu.

¹⁰ B. Lincoln, *Theorizing Myth...*, op. cit., s. 40-41.

¹¹ A. Devare, *Exploring Past Myths through Giambattista Vico and Jyotiba Phule*, „Contexto Internacional” 2026, nr 38(3), s. 763.

¹² W przeciwieństwie do niemieckich, brytyjscy romantycy nie wykazywali zainteresowania teoretyczną dyskusją na temat mitu, odwołując się raczej do klasycznego rozumienia mitologii jako korpusu opowieści z przeszłości. W przypadku Francji natomiast popularyzacja prądów romantycznych nastąpiła z opóźnieniem, co wynikało z wybuchu Rewolucji oraz późniejszego Pierwszego Cesarstwa Napoleona Bonapartego. Por. B. Feldman, *English Romanticism and Myth*, [w:] B. Feldman, R. D. Richardson (red.), *The Rise of Modern...*, op. cit., s. 365; idem, *French Romanticism and Myth*, ibidem, s. 427.

¹³ W. Chabińska, *Mit jako kluczowy element filozofii Friedricha W. J. Schellinga*, „Folia Philosophica” 2012, nr 30, s. 304.

zmu. Nie bez przyczyny znaczną część swojej twórczości poświęcił mitom prekursor niemieckiego romantyzmu, filozof Friedrich W. J. von Schelling. Był on jednym z pierwszych, którzy uznali mit za niezależną formę świadomości, której nie sposób sprowadzić do jedynie przednaukowej interpretacji świata¹⁴. Mit był dla Schellinga elementem definiującym ludzką egzystencję niezależnie od etapu rozwoju społecznego, fenomenem naturalnym i pożądanym. Opowieści mitologiczne to dla niego historie, od których zaczęła się ludzka myśl. Funkcjonujące w mitach archetypy pozwalają według Schellinga funkcjonować ludzkości w sposób uporządkowany¹⁵.

Do odrodzenia mitów nawoływali również intelektualści tacy jak bracia August Wilhelm i Friedrich Schlegelowie, Christian Gottlob Heyne czy Karl Moritz. Co jednak istotne, z punktu widzenia niemieckich romantyków walory mitu nie kończyły się na byciu trafnym nośnikiem kultury. Były one również istotnym zasobem cywilizacyjnym na przyszłość¹⁶. Oparte na archetypicznych figurach historie łątwo bowiem odnosiły się do rzeczywistości, dając nadzieję na rozwiązanie problemów natury społeczno-politycznej w oparciu o znane już wzorce. W tym kontekście nie może dziwić fascynacja romantycznych pisarzy i poetów mitologią, czego na gruncie niemieckim doskonałym przykładem mogą być twórcy tacy jak Friedrich Schiller czy Johann Wolfgang von Goethe.

Należy zwrócić uwagę, że odwoływanie się do mitologii stało w sprzeczności z głęboko zakorzenioną w Niemczech racjonalną tradycją protestantyzmu, co nierzadko przysparzało romantycznym myślicielom krytyki i oskarżeń o sympatyzowanie z katolicyzmem. W rzeczywistości jednak niemieccy apologeti mitu dalecy byli od stawiania jednego odłamu chrześcijaństwa ponad drugim. Klasycy niemieckiego romantyzmu, zafascynowani historycyzmem, traktowali religię jako punkt wyjścia do szerszych rozważań na temat przeszłości i tradycji, w tym historii rodzimej. Johann Gottfried Herder, jeden z prekursorów niemieckiego nacjonalizmu, postrzegał Biblię jako wytwór obcej kultury, aplikowany do Europy na pewnym etapie dziejów. Idąc tym tropem, doszedł on do wniosku, że w okresie przedchrześcijańskim na terenie Niemiec istnieć musiały zarówno lokalne mity, jak i pan-

¹⁴ L. Dupré, *The Role of Mythology in Schelling's Late Philosophy*, „The Journal of Religion” 2007, nr 87(1), s. 1.

¹⁵ P. Krause, *Friedrich Schelling's Philosophy of Mythology*, Discourses on Minerva, 3.06.2019, <https://minervawisdom.com/2019/06/03/friedrich-schellings-philosophy-of-mythology/> (data dostępu: 10.11.2025).

¹⁶ S. Connor, *Modernity and Myth*, [w:] L. Marcus, P. Nicholls (red.), *The Cambridge History of Twentieth-Century English Literature*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 252.

teon bóstw¹⁷. Niemiecki filozof i teolog David Friedrich Strauss szedł o krok dalej i podkreślał, że treści ewangeliczne nie są niczym innym jak hebrajskim mitem – społecznie i kulturowo zakorzenionymi proctwami i legendami, które znalazły swoją personifikację w osobie Jezusa¹⁸. Mimo istnienia tego typu stanowisk, popularyzacja germańskiego folkloru w pierwszej połowie XIX wieku nie wiązała się z odrzuceniem bądź też zastąpieniem chrześcijańskiej teologii, a raczej uzupełnieniem i wzbogaceniem lokalnej kultury i tradycji. Nowo odzyskana mitologia germańska była ważnym punktem odniesienia dla myśli narodowej, która rozwijała się na ziemiach niemieckich przez cały wiek XIX, stanowiąc budulec dla nowoczesnego narodu.

Wiek XIX to również okres, gdy mitami interesować się zaczęto z perspektywy nauki. Istniejące do tej pory analizy literackie i filozoficzne wzbogacone zostały o prace antropologów i etnografów, pochylających się nad kulturami i ich mitami, które były traktowane bardziej jako przekazywane z pokolenia na pokolenie formy ustne powiązane z rytuałami i społeczną organizacją, mniej zaś jako teksty literackie¹⁹. Mitami zajęli się również przedstawiciele innych dyscyplin, w tym lingwiści na czele z orientalistą Friedrichem Maxem Müllerem, oraz psycholodzy związani ze szkołą freudowską²⁰.

Emblematycznym studium porównawczym mitów i rytuałów świata jest „Złota Gałąź”, opublikowana w 1890 roku przez szkockiego antropologa Jamesa George’a Frazera. Autor zestawiał ze sobą wierzenia i rytuały dziesiątków cywilizacji z całego świata w celu udowodnienia tezy o uniwersalnym charakterze ewolucji dziejów²¹. Zdaniem Frazera, dzieje ludzkości podzielić można na trzy stadia – magię, religię i naukę. Proces przejścia pomiędzy stadiami ma charakter liniowy i występuje w każdej kulturze, niezależnie od czasu i miejsca. Pierwsze stadium, typowe dla społeczności pierwotnych, cechować się miało brakiem wiary w istoty nadprzyrodzone i bóstwa. Myślenie magiczne było myśleniem przyczynowym, opartym na ob-

¹⁷ G. S. Williamson, *The Longing for Myth in Germany Religion and Aesthetic Culture from Romanticism to Nietzsche*, Chicago University Press, Chicago 2004, s. 14.

¹⁸ D. F. Strauss, *The Life of Jesus Critically Examined*, translated from 4th German Edition by G. Eliot, Swan Sonnenschein & Co., London 1902.

¹⁹ B. Lincoln, *Theorizing Myth...*, op. cit., s. 70.

²⁰ F. M. Müller, *Introduction to the Science of Religion: Four Lectures Delivered at the Royal Institution With Two Essays on False Analogies, and the Philosophy of Mythology*, Longmans, Green and Co., London 1873; S. Freud, *Totem and Taboo: Some Points of Agreement between the Mental Lives of Savages and Neurotics*, authorized translation by J. Strachey, Routledge, London and New York 2001 (1913).

²¹ J. G. Frazer, *The Golden Bough?: A Study in Magic and Religion*, The Macmillan Company, New York 1925 (1890).

serwacji ciągów sekwencji występujących w przyrodzie. Magię według Frazera można więc traktować jako swego rodzaju prymitywną poprzedniczkę nauki, sprowadza się ona bowiem do wysuwania prawd ogólnych w oparciu o powtarzalne informacje. Autor nie ma jednak wątpliwości co do fałszywości tez wynikających z myślenia magicznego – to właśnie dostrzeżenie zawodności magii stanowić miało według Frazera czynnik popychający ludzkość ku istotom nadprzyrodzonym, a więc ku fałzie religii. Etap ten cechował się wiarą w nadludzkie moce i przypisywaniem sprawczości w świecie bóstwom. Podobnie jak magia, również religia stanowi dla Frazera fałszywy sposób wyjaśniania otaczającej człowieka rzeczywistości. Zaznacza on jednak, że „ciemne wieki” magii i religii stanowią konieczny etap pozwalający na ostateczne zwrócenie się w stronę nauki²².

„Złota Gałąź” stanowiła obowiązkowy punkt odniesienia w anglosaskiej dyskusji nad mitami i religią przez co najmniej dwie dekady przełomu XIX i XX wieku. Świadczą o tym kolejne wznowienia dzieła, w tym 12-tomowa edycja wydana w 1915 roku. Do twórczości Frazera często odwoływali się do też intelektualiści, pisarze i komentatorzy życia społecznego tacy jak W. B. Yeats, T. S. Eliot, Ezra Pound czy D. H. Lawrence²³. Dorobek Frazera, podobnie zresztą jak inne dzieła antropologii ewolucjonistycznej, trudno jednak obecnie traktować inaczej niż w kontekście czysto historycznym. Późniejsi badacze społeczni słusznie wytykali autorowi „Złotej Gałęzi” arbitralność, powierzchowność i niedociągnięcia badawcze. Trzeba pamiętać też, że Frazer był badaczem gabinetowym, a więc nigdy nie zetknął się ze społecznościami, o których pisał. Dodatkowo, sięgał on po mitologiczne historie w celu wyjaśniania zjawisk przyrody, przez co umykał mu kontekst społeczny opisywanych praktyk.

Brytyjską odpowiedzią na teoretyczne i metodyczne niedostatki dotychczasowych badań antropologicznych stała się szkoła funkcjonalna, której najwybitniejszym przedstawicielem w dziedzinie badania mitów był Bronisław Malinowski. Ten pochodzący z Polski antropolog analizował mity z punktu widzenia ich funkcji społecznej. Odchodząc od studiów gabinetowych na rzecz obserwacji uczestniczącej, Malinowski przeprowadził pionierskie badania na Wyspach Trobrianda, w trakcie których próbował uchwycić panujące tam zwyczaje i rytuały, odkrywając jednocześnie ich społeczne znaczenie. Zdaniem badacza istniejące w społeczeństwach pierwotnych mity nie są jedynie opowieściami pozwalającymi uchwycić ewolucję danej grupy. Malinowski traktuje mity jako aktywne, niezbędne części kul-

²² R. Deliège, *Historia antropologii*, przeł. K. Marczewska, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011, s. 43-45.

²³ S. Connor, op. cit., s. 255.

tury, legitymizujące istniejący układ społeczny. Innymi słowy, niezależnie od tego, czy dany mit jest prawdziwy, czy fałszywy, spełnia on konkretną funkcję, nakazując członkom społeczności określone zachowanie²⁴.

Społeczne funkcje mitu dostrzegać zaczęli również badacze kontynentalni, w tym najwybitniejszy przedstawiciel szkoły francuskiej Émile Durkheim. Zwracał on uwagę na związki pomiędzy praktykami, również rytualnymi, a nadającymi im sens mitami. Przykładowo, chrześcijański rytuał komunii nie miałby sensu w oderwaniu od mitu ostatniej wieczerzy. Podobnie jak Malinowski więc, Durkheim traktował mit jako fenomen nie tyle pozwalający interpretować przeszłość, ile raczej umożliwiający zrozumienie bieżących praktyk i rytuałów²⁵.

Zarówno Malinowski, jak i Durkheim przedstawiali mity jako narzędzie zasadniczo konserwatywne, uzasadniające istniejący porządek. Nie miały one być katalizatorem społecznej zmiany, co najwyżej mogły następujące zmiany legitymizować. Co więcej, pionierzy antropologii w dalszym ciągu skupiali się na mitach tradycyjnych, traktując je jako domenę społeczeństw pierwotnych. Nowoczesność niosła za sobą jednak nowe mity, których funkcje trudno sprowadzać jedynie do chęci utrwalania tradycyjnego porządku społecznego. Mit współczesny i tradycyjny łączy co prawda wiele wspólnego, wszak oba fenomeny stanowią pewną formę zbiorowej świadomości. Część badaczy stoi też na stanowisku, że mity współczesne z powodzeniem można badać, odwołując się do teoretycznego dorobku badaczy mitów tradycyjnych, głównie antropologów²⁶. Powstające w społeczeństwach nowoczesnych mity niekoniecznie były jednak „wielkimi narracjami” odnoszącymi się do początków czasów czy dzieła stworzenia. Jak zauważa Tadeusz Biernat, mit współczesny stał się w swojej naturze oderwany od fabuły, która przestała być jego cechą konstytutywną²⁷.

Warto zauważyć, że już Rewolucja Francuska, dążąca do całkowitego zrewidowania istniejącego ładu społeczno-politycznego, tworzy-

²⁴ I. Strenski, *Introduction: Malinowski and myth*, [w:] *Malinowski and the Work of Myth. Selected and Introduced by Ivan Strenski*, Princeton University Press, Princeton 1992, s. xvii.

²⁵ A. A. Berger, *A Sociological Analysis of Myth*, [w:] idem, *Media, Myth, and Society*, Palgrave Macmillan, New York 2013, s. 32-33.

²⁶ Na gruncie polskiej nauki stanowisko takie reprezentuje między innymi Anna Siewierska-Chmaj. Badaczka podkreśla, że samo pojęcie mitu jest ściśle związane z antropologią, często odwołując się do dorobku badań antropologicznych nad mitami. Por. A. Siewierska-Chmaj, *Mity w polityce. Funkcje i mechanizmy aktualizacji*, Oficyna Wydawnicza ASPRA, Warszawa 2016, s. 15.

²⁷ T. Biernat, *Mit polityczny*, op. cit., s. 25-26.

ła własne mity. Jako instrument ideologiczny, mity służyły legitymacji nowej władzy rewolucyjnej, a także pobudzeniu wśród obywateli poczucia braterstwa i solidarności²⁸. Adaptowanie przez Rewolucję Kultu Rozumu pokazało, że stojąca u podstaw nowoczesności sekularyzacja sama w sobie stać się może mitem, aktywując podobny typ emocji co wierzenia religijne. Okazało się, że mity z powodzeniem mogą odgrywać rolę polityczną, abstrahując od tradycyjnie rozumianej strefy *sacrum*. Jak podkreśla Karen Armstrong, mity pozwalały wypełnić pustkę, która pojawiła się w społeczeństwach pooświeceniowych wraz z triumfem rozumu²⁹. Nostalgii za myśleniem mitycznym wyrażał nawet Friedrich Nietzsche – nie bez przyczyny uważał on Sokratesa, a także zagorzałego przeciwnika mitu Platona, winnymi zniszczenia wzniosłej kultury antycznej poprzez wprowadzenie do niej pojęć absolutnych i nadanie prymatu *logosowi*³⁰. Skupiając się na mitach tradycyjnych, zdawał się on jednak nie dostrzegać oczywiście z naszego punktu widzenia faktu – XIX wiek był okresem prawdziwego wysypu mitów, poczynając od powstałych na kanwie wielkich rewolucji we Francji i Stanach Zjednoczonych mitów wolności, aż po wykwitające mity narodowe³¹. Powstające w drugiej połowie XIX wieku imperia również posiadały własne mitologie. Przykładowo, kształtujący się w tym czasie mit supremacji rasowej w postaci „brzemienia białego człowieka” pozwalał uzasadniać poczynania kolonialne państw europejskich w oparciu o zasady darwinizmu społecznego. W legitymizacji takiego spojrzenia pomagał tradycyjny dorobek antropologów badających mity, którzy, jak już zostało wspomniane, często postrzegali je jako historie „prymitywnych ludów”³². Dość powiedzieć, że sam Bronisław Malinowski w swoim opublikowanym pośmiertnie dzienniku nierzadko opisywał Trobriandczyków w sposób wyraźnie negatywny, stosując obraźliwe, rasistowskie określenia³³.

Mity stały się również koniecznym elementem budowania tożsamości narodowej po udanym procesie zjednoczeniowym, co w Europie

²⁸ C. A. Tamse, *The political myth*, [w:] J. S. Bromley, E. H. Kossmann (red.), *Britain and the Netherlands, vol. 5: Some political mythologies*, Martinus Nijhoff, The Hague 1975, s. 13.

²⁹ K. Armstrong, *A Short History of Myth*, Canongate Books, Edinburgh 2008, s. 128.

³⁰ F. Nietzsche, *The Birth of Tragedy*, [w:] S. D. Ross (red.), *Art and Its Significance: An Anthology of Aesthetic Theory, Third Edition*, State University of New York Press, Albany 1994, s. 162-167.

³¹ C. A. Tamse, op. cit., s. 14.

³² B. Lincoln, *Theorizing Myth...*, op. cit., s. 70.

³³ B. Malinowski, *A Diary in the Strict Sense of the Term*, Stanford University Press, Stanford 1989 (1967).

drugiej połowy XIX wieku miało miejsce we Włoszech i w Niemczech³⁴. „Stworzyliśmy Włochy, a teraz musimy stworzyć Włochów” – mówił piemontcki polityk i zwolennik zjednoczenia Massimo d’Azeglio³⁵. Unifikacja niezależnych do tej pory podmiotów w jedno państwo włoskie była procesem trudnym, głównie ze względu na różnice pomiędzy poszczególnymi jego częściami, zarówno w sensie społeczno-gospodarczym, jak i kulturowym czy językowym. Jednym z narzędzi pozwalających wzbudzić w obywatelach poczucie przynależności miały być mity, jednoczące mieszkańców Półwyspu Apenińskiego mimo dzielących ich różnic. Mitem stała się już sama idea *Risorgimento* – zarówno samego zjednoczenia, jak i ruchu, który do niego doprowadził³⁶. Młode państwo włoskie włączyło się także do gry o terytoria zamorskie i wykorzystywało mit kolonialny, odwołujący się jeszcze do czasów rzymskich i traktowania Morza Śródziemnego jako wewnętrznego akwenu imperium (*Mare Nostrum*). Działania te nie zakończyły się jednak powodzeniem, a niedosyt rozstrzygnięć kończących pierwszą wojnę światową (tzw. kalekie zwycięstwo – *vittoria mutilata*) wykorzystany został przez ruch faszystowski. Kierujący państwem włoskim od 1922 roku Benito Mussolini³⁷ podjął działania prowadzące ku silnej centralizacji, jednocześnie budując nową mitologię. Okres rządów faszystów to pojawienie się mitu „nowego Rzymu” nawiązującego do czasów starożytnych, jak też budowanie „nowego człowieka”, który zdaniem Mussoliniego miał być odważnym i posłusznym patriotą, cechującym się poczuciem odpowiedzialności i autorytetu³⁸. Na własnej

³⁴ Aż do powołania w 1871 roku Cesarstwa Niemieckiego, Niemcy nie funkcjonowały jako jednolity organizm państwowy, a raczej jako zespół większych bądź mniejszych monarchii, z których kluczową rolę odgrywało Królestwo Prus. Podobna sytuacja miała miejsce we Włoszech. Droga ku zjednoczeniu, zapoczątkowana w 1859 roku pod przywództwem Królestwa Sardynii, miała na celu połączenie licznych podmiotów politycznych położonych na Półwyspie Apenińskim w jeden organizm państwowy. Proces zjednoczeniowy przypieczętowało powołanie Królestwa Włoch w 1861 roku, a także zdobycie Rzymu i wcielenie go do Królestwa w 1870 roku. Pojawiające się w tej książce określenia „Niemcy” i „Włochy” odnoszą się, w przypadku okresu przed zjednoczeniem, do terenów, które po zjednoczeniu weszły w skład odpowiednio Cesarstwa Niemieckiego i Królestwa Włoch.

³⁵ N. Carter, *Nation, Nationality, Nationalism and Internationalism in Italy, from Cavour to Mussolini*, „The Historical Journal” 1996, nr 39(2), s. 545.

³⁶ R. Forlenza, B. Thomassen, *Resurrections and rebirths: How the Risorgimento shaped modern Italian politics*, „Journal of Modern Italian Studies” 2017, nr 22(3), s. 291-313.

³⁷ W 1922 roku, za sprawą zamachu stanu znanego jako „Marsz na Rzym” Mussolini został premierem Włoch. W 1925 roku przyjął on tytuł „Duce” (wódz), co symbolizowało autorytarny kierunek jego rządów.

³⁸ J. Dagnino, *The Myth of the New Man in Italian Fascist Ideology*, „Fascism: Journal of Comparative Fascist Studies” 2016, nr 5(2), s. 130-148.

mitologii opierały się także zjednoczone Niemcy, gdzie mity stały się nieodzownym, obok języka czy terytorium, elementem definiującym naród (*Volk*). Historie opisane przez Jacoba Grimma w książce „Mitologia niemiecka”, połączone z eksplorowanymi w tym czasie teoriami rasowymi hrabiego Arthura de Gobineau czy Houstona S. Chamberlaina stały się inspiracją dla tych wszystkich, którzy w powrocie do korzeni upatrywali odrodzenia państwa niemieckiego³⁹. Jednym ze zwolenników takiego podejścia był wybitny kompozytor i apologeta narodu Richard Wagner. Nie może dziwić, że premierowy pokaz jego autorskiego dramatu muzycznego „Pierścień Nibelunga” w 1876 roku powszechnie postrzegany jest jako pierwsza wielka ekspresja niedawno zjednoczonego narodu niemieckiego⁴⁰. Koncepcja volkizmu, będąca mitem samym w sobie, opierała się na idei „krwi i ziemi” (*Blut und Boden*) i dostarczała jej zwolennikom prostych odpowiedzi na wyzwania polityczne epoki wilhelmińskiej⁴¹. Rasistowskie koncepcje stojące u podstaw volkizmu w przyszłości pozwolić miały nazistom uzasadnić zarówno czystki etniczne, jak i podbój terytorialny obszarów stanowiących niemiecką „przestrzeń życiową”.

Długofalowo zgubne skutki politycznego wykorzystywania mitów w niemieckim i włoskim procesie narodowym nie oznaczały oczywiście, że analogiczne zjawiska miały miejsce wszędzie. Mity odgrywały swoją rolę również w innych XIX-wiecznych ruchach emancypacyjnych i wyzwolenia narodowego, czego doskonałym przykładem może być region Ameryki Łacińskiej, a także polski nacjonalizm, postrzegający naród w duchu typowo romantycznym: jako wspólnotę języka, mitów, folkloru i kultury – niekoniecznie zaś własnego państwa, którym Polacy w tym okresie nie dysponowali⁴².

Dynamika zmian społeczno-politycznych, do których dochodziło w omawianym okresie w państwach narodowych, pozwoliła podawać w wątpliwość założenia o statycznej, konserwatywnej roli mitu, którego głównym zadaniem miało być legitymizowanie ist-

³⁹ J. Grimm, *Deutsche Mythologie*, Dieterichschen Buchhandlung, Göttingen 1835; A. Gobineau, *The Inequality of Human Races*, G.P. Putnam's Sons, New York 1915 (1853-1855); H. S. Chamberlain, *The Foundations of the Nineteenth Century*, John Lane, London and New York 1911 (1899).

⁴⁰ Por. B. Feldman, R. D. Richardson, *Richard Wagner*, [w:] eidem (red.), *The Rise of Modern...*, op. cit., s. 469.

⁴¹ „Krew i ziemia” to nacjonalistyczna koncepcja odnosząca się do wspólnoty narodowej definiowanej etnicznie i rasowo („krew”) oraz łącząca ją z określonym terytorium („ziemia”). Choć pojęcie to wywodzi się z XIX-wiecznego niemieckiego nacjonalizmu, jego popularyzacja i szerokie wykorzystanie nastąpiły dopiero w nazistowskich Niemczech. Por. H. Glaser, *Blood and Soil*, [w:] idem, *The Cultural Roots of National Socialism*, University of Texas Press, Austin 1978, s. 154-162.

⁴² B. Lincoln, *Theorizing Myth...*, op. cit., s. 72.

niejącego porządku. Teoretykiem, którego dorobek w sposób najbardziej emblematyczny wskazuje na dynamiczny charakter mitu, jest Georges Sorel – francuski myśliciel społeczny, autor opublikowanej w 1908 roku pracy „Rozważania o przemoc”. Analizując procesy społeczno-polityczne mające miejsce w Europie, doszedł on do wniosku, że za wszelkimi wielkimi przemianami stały konkretne mity, pobudzające ludzi do działania i uzasadniające dążenie do nich. Innymi słowy, zdaniem Sorela mity są najważniejszą siłą napędzającą proces historyczny. Ze względu na swoją wyrazistość i jasny przekaz emocjonalny mity stanowią konieczne narzędzie walki, bez sięgnięcia po które żaden lider nie osiągnie sukcesu. Jako zagorzały syndykalista, Sorel gardził Trzecią Republiką, traktując ją jako twór skostniały i dekadentcki, sprzeczny z bliskimi mu wartościami sprawiedliwości, heroizmu czy samopoświęcenia⁴³. Wierzył on, że jedyną siłą ucieleśniającą owe wartości jest proletariatus, a wyłącznym sposobem wcielenia ich w życie jest rewolucja klasy robotniczej. Z tego powodu pisał obszernie o micie strajku generalnego, w którym uciśnieni robotnicy znaleźć mieli punkt odniesienia. Zdaniem Sorela mit strajku generalnego jest prawdziwie socjalistyczną ideą zagrzewającą proletariatus do wspólnego oporu przeciwko kapitalistom⁴⁴. Inaczej niż jego rodak Émile Durkheim, który upatrywał w mitach szansy na zachowanie stabilności społecznej, Sorel postrzegał mit jako narzędzie zmiany, a wręcz rewolucji. Biorąc pod uwagę nieukrywaną sympatię Durkheima do Trzeciej Republiki oraz wspomniany już krytyczny stosunek Sorela do niej, tego rodzaju różnica spojrzeń nie powinna dziwić. W przeciwieństwie jednak do Durkheima, którego prace błyskawicznie znalazły uznanie i przełożenie na praktykę polityczną, Sorel pozostał myślicielem w znacznym stopniu niedocenionym⁴⁵. Zmieniło się to dopiero po jego śmierci, gdy jego dorobek zauważony został przez włoskich faszystów.

O micie jako zjawisku dynamicznym pisał również Karl Marks, choć w przeciwieństwie do Sorela traktował on go jako coś z gruntu negatywnego. Wynika to z postrzegania przez niego mitu jako nierozzerwalnie związanego z ideologią, będącą zdaniem Marksa fałszywą świadomością wyrażającą interesy klasy rządzącej⁴⁶. Jak trafnie ujmuje tę kwestię Leszek Kołakowski, w marksistowskim ujęciu mit

⁴³ C. A. Tamse, op. cit., s. 8.

⁴⁴ G. Sorel, *Reflections on Violence* (authorized translation by T. E. Hulme), George Allen & Unwin Ltd. London 1915, s. 136-137.

⁴⁵ C. A. Tamse, op. cit., s. 8-9.

⁴⁶ K. Marx, F. Engels, *The German Ideology: Part One*. Edited and with an introduction by C. J. Arthur, International Publishers, New York 1970.

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

